

**UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE,
FAKULTA TĚLESNÉ VÝCHOVY A SPORTU**

**VÝCHODISKA KONCIPOVÁNÍ A VÝVOJ ARMÁDNÍ TĚLOVÝCHOVY
MEZIVÁLEČNÉHO ČESKOSLOVENSKA
1918–1938**

Systemové pojetí historické skutečnosti

Autoreferát disertační práce

**Autor: Mgr. Vladimír STANČÍK
Školitel: Prof. PhDr. Marek WAIC, CSc.**

Praha 2008

BIBLIOGRAFICKÁ IDENTIFIKACE

Jméno a příjmení autora:

Mgr. Vladimír STANČÍK

Název disertační práce:

Východiska koncipování a vývoj armádní tělovýchovy meziválečného Československa 1918–1938: Systémové pojetí historické skutečnosti

Školící pracoviště:

Katedra základů kinantropologie a humanitních věd UK FTVS v Praze,
Oddělení filosofie, historie a sociologie

Školitel:

Prof. PhDr. Marek WAIC, CSc.

Datum obhajoby disertační práce:

20. ledna 2009

Oponenti obhajoby disertační práce:

Prof. PhDr. Zdeněk BENEŠ, CSc.

Doc. PaedDr. Jan ŠTUMBAUER, CSc.

Předseda komise pro obhajobu:

Prof. PhDr. Petr BLAHUŠ, DrSc.

Doktorská práce je původním rukopisem (557 stran včetně příloh), jehož celé znění je k dispozici v Ústřední tělovýchovné knihovně UK FTVS v Praze, José Martího 31, Praha 6.

OBSAH

ÚVOD	4
ZDŮVODNĚNÍ TÉMATU	4
CÍL PRÁCE.....	5
ÚKOLY PRÁCE.....	5
METODIKA PRÁCE.....	6
METODOLOGICKÉ VÝCHODISKO.....	6
METODOLOGICKÝ PŘÍSTUP.....	7
METODOLOGICKÝ POSTUP, POUŽITÉ VÝZKUMNÉ METODY	10
ORGANIZACE HLAVNÍ ČÁSTI PRÁCE.....	17
NÁSTIN ZÁVĚRŮ	20
VÝBĚR PRAMENŮ A LITERATURY POUŽITÝCH V PRÁCI	24

ÚVOD

*„Dalším úkolem naším je vyhledat z historie našeho vývoje směr, kterým se máme brát. Musíme vědět, jak jsme se bránili, musíme hodně přemýšlet o své historii a o svém vývoji.“**

Tomáš Garrigue Masaryk

Česká společnost prošla v minulých letech několika zásadními změnami, které významným způsobem ovlivnily její další směřování a rozvoj. Listopadovou revolucí v roce 1989 a rozdělením Československa na dva samostatné státy nastoupila naše země cestu hledání nové identity, jež se projevuje ve všech oblastech společenského života. Vstupem do Severoatlantické aliance a Evropské unie se Česká republika stala platným členem společenství, v jehož svazku přijala jistá práva a povinnosti. Pokud má v silné konkurenci států v rámci reálných možností důstojně obstát, musí přijímat taková opatření, která vedou k prosperitě a bezpečnosti při zachování národních tradic.

Současnost by měla být dobou pro hledání odpovědí na otázky, jež s sebou přináší reakce na konkrétní společenský a mezinárodní kontext. A právě v tomto ohledu sehrává historie významnou roli. Je pochopitelné, že se řada intelektuálů a politických „špiček“ při svých úvahách a argumentacích vrací a inspiruje érou První republiky, tedy obdobím od vzniku samostatného Československého státu (28. říjen 1918) do Mnichovského diktátu (30. září 1938). Právě tehdy byly v nových podmínkách demokracie položeny základy politické kultury, hospodářství, národní bezpečnosti a širokého společenského života vůbec.

ZDŮVODNĚNÍ TÉMATU

Před tím, než se na následujících řádcích pokusím obhájit předpokládaný přínos této práce, bych rád poděkoval svému staršímu kolegovi, Mgr. Antonínu Konrádovi. V roce 1998 jakožto pedagog Katedry vojenské tělovýchovy na UK FTVS v Praze jako první upozornil absenci poznatků o počátcích armádní tělovýchovy a v dobách mého pregraduálního studia ve mně inicioval zájem o historii, který velmi záhy přerostl v životní vášeň.

V tomto ohledu byl můj zájem po prvním vhledu do tajů práce historika a po seznámení s dosavadním stavem bádání v této oblasti ještě více podnícen zjištěním, že neexistuje žádná ucelená studie, která by podávala komplexní obraz východisek, konečné podoby a fungování vojenské tělovýchovy v jednotlivých etapách vývoje Československého a Českého státu.

Jsem přesvědčen, že podrobné a ucelené zpracování tématu přispěje k odstranění bílých míst v historii čs. tělesné kultury a ve vojenské historiografii, popřípadě pomůže upřesnit, popravit či docenit skutečnosti interpretované v souvisejících studiích, v nichž jsem při studiu problematiky shledal jisté rozpory. Vzhledem k tomu, že v současné době působím jako pedagog výše zmiňované katedry, rád bych získané poznatky transferoval do výuky. V této souvislosti je mým cílem, aby se studenti, budoucí tělovýchovní pracovníci v rámci AČR, mohli seznámit s prací svých kolegů v minulosti, aby během výuky mohli sofistikovaněji diskutovat nad součas-

* MASARYK, T. G. Poučení z historie. In *Ideály humanitní; Problém malého národa; Demokratism v politice*, s. 89.

nými problémy armádní tělovýchovy a později, jako přímí účastníci tělovýchovného procesu, senzitivněji přistupovat k řešení dílčích problémů na různých úrovních hierarchie své odbornosti. S odvoláním na osobní metodologické východisko zachycené ve stejnojmenné podkapitole níže, v souvislosti s vývojem profesionální armády a tvorbou nových koncepcí výcviku vojsk věřím, že předkládaná práce splní svůj účel a může nabýt svého významu.

CÍL PRÁCE

Cílem předkládané disertační práce je podat souvislý a ucelený pohled na historický vývoj fenoménu armádní tělovýchovy meziválečného Československa z hlediska vnitřních i vnějších souvislostí (struktury, funkce) a s postihnutím východisek jeho koncipování.

ÚKOLY PRÁCE

1. Studovat současné metodologické poznatky historické vědy a příbuzných oborů.
2. Vytvořit předpoklady k pravdivému poznání studované (historické) skutečnosti:
 - Předpřipravit informační databázi pro archivaci rozsáhlého souboru informací s požadavkem splnění těchto kritérií: systematická přehlednost; snadná identifikace údajů o požadované informaci (informačního zdroje); rychlý přístup ke zdrojovým souborům, eventuálně k lokalizaci požadované informace; nenáročná ovladatelnost, archivace a přenositelnost databáze. V průběhu výzkumu databázi průběžně upravovat podle aktuálních potřeb a vytvořit kvalitní podklad pro její další rozvoj v budoucnosti s ohledem na univerzálnost.
 - Vytvořit dostatečně širokou informační základnu v kvalitativním i kvantitativním smyslu s cílem dosáhnout relativní komplexnosti okruhu informačních zdrojů zvolené problematiky.
3. Formulovat obecná východiska vojenské tělovýchovy a postihnout zásadní historické momenty, jež měly významný vliv na podobu a fungování armádní tělovýchovy meziválečného Československa.
4. Předložit souvislý a ucelený obraz vývoje armádní tělovýchovy meziválečného Československa z hlediska vnitřních i vnějších souvislostí na rozlišovací úrovni odpovídající potřebám jeho předpokládaného použití v procesu optimalizace současné vojenské tělovýchovy.

METODIKA PRÁCE

„Peter Novick podle mého soudu správně tvrdil, že objektivita v historii nelze dosáhnout a že historik může doufat tak nanejvýš v hodnověrnost svých závěrů. Tato hodnověrnost však zjevně nespočívá na svévolném vymyšlení historického příběhu, nýbrž na racionálních strategiích, které o této hodnověrnosti rozhodují. Historické dílo se tak vztahuje k historické skutečnosti, bez ohledu na to, nakolik jsou metody, kterými historik k této skutečnosti přistupuje, složité a nepřímé. [...] Každé historické dílo je zajisté konstruktem, ale konstruktem vzniklým na základě dialogu mezi historikem a minulostí, který neprobíhá ve vzduchoprázdnu, nýbrž v rámci společenství badatelů sdílejících jednotná měřítká hodnověrnosti.“

G. G. Iggers*

„Okusme tedy znovu jablka, které nás vyhnalo z ráje, řekněme nahlas: dějiny nejsou totožné s minulostí, jsou vždy konstrukcí o minulosti vztahenou k historikově současnosti. [...] Jediné o co může historik své konstrukce opřít, je jejich vědeckost. Definice tu říká, že věda podává taková srozumitelná, uspořádaná, vnitřně souvislá, pokud možno jasná vysvětlení věcí, která jsou kontrolovatelná a tedy v tomto smyslu ověřitelnosti pravdivá.“

D. Třeščík**

METODOLOGICKÉ VÝCHODISKO

Výše uvedenými citáty jsem zamýšlel navodit „atmosféru“ pro obhajobu mého metodologického východiska. Potřeba začlenění této podkapitoly do celkové struktury práce vyplynula z mých zásadních omylů z dob začátků doktorandského studia, kdy jsem se – zjednodušeně řečeno – zabýval otázkami *pravdy* a *objektivity*. Jak jinak bych mohl úspěšně završit „soustavnou výchovu k vědecké práci ve vědním oboru Kinantropologie“, kdybych nepředložil disertační práci *objektivně pravdivou* (platnou nezávisle na podmínkách subjektivního poznávání)? Pochopitelně jsem se díky pátrání po pravém významu těchto pojmů, které v běžném životě přijímáme a vyslovujeme s takovou lehkostí a samozřejmostí, vydal se vši pokorou na dlouhou cestu studia a přemýšlení nad filosofickými a metodologickými texty autorů různých období, poznal úskalí a omezení řekněme sociálních věd a pochopil, že konec oné cesty je opět pochopitelně v nedohlednu.

Vrátím se ale na začátek. Pojem *pravda* nenabízí žádnou jednotnou definici. Je filosofickým termínem označujícím základní hodnotu poznání, jejíž určení je závislé na přesně definovaných kritériích, která jsou pro zjištění pravdivosti zvolena.*** Pojem *objektivní* se vztahuje k *objektu* (veškerá skutečnost stojící mimo subjekt) a ve specifickém smyslu ho můžeme chápat jako vlastnost toho, co je nezávislé na subjektu. Problémem je však skutečnost, že ačkoliv objekt a subjekt není totéž, objekt je závislý na subjektu, protože může být definován pouze jako

* IGGERS, G. G. *Dějepisectví ve 20. století: Od vědecké objektivity k postmoderní výzvě*. Praha: NLN, 2002. s. 134–135. ISBN 80–7106–504–8.

** TŘEŠČÍK, D. „Nová aliance“ pro 21. století aneb: *Od faktopisu k dějepisu*. Záznam mluveného slova z přednášky na Katolické teologické fakultě v Praze, říjen 2001.
Dostupné z: <<http://www.sendme.cz/trestik/faktopisci.htm>>

*** V této souvislosti se můžeme setkat s různými teoriemi pravdy, např. korespondenční, koherenční, sémantickou, performativní a pragmatickou.

Srov. např. Kolektiv autorů. *Filosofický slovník*, s. 295, 325, 407–408.

něco, co stojí proti subjektu. Jak je patrné, univerzální pojetí pravdy a objektivitě není možné a vždy záleží na tom, k jakým kritériím je vztahujeme, chcete-li, pod jakým úhlem pohledu věc nazíráme.

Výše uvedené myšlenky nemají vyvolávat dojem agnosticizmu, nýbrž mají ve vší vědecké pokoře vytvořit výchozí bod k zaujetí mého filosoficko-metodologického postoje, z něhož také plynul můj metodologický přístup. Přikláním se ke K. R. Popperovi, jenž říká, že tak jako přírodní vědy i historie musí být selektivní, aby se nestala kompilátem obrovského množství informací, a že je nutné co nejtransparentněji vymezit své předběžné selektivní hledisko (viz další podkapitola), aby bylo zřejmé, co sledujeme, v jakém časovém období a z jakých úhlů pohledu na věc nahlížíme. Takový selektivní přístup plní při historické práci funkci, která je částečně analogická funkci teorií ve vědě.* Zároveň je však potřeba zdůraznit, že vymezené selektivní hledisko nelze testovat, resp. formulovat jako testovatelnou hypotézu, proto uvádím historickou interpretaci problému uspořádanou v souladu s pravidly historické práce.**

Z těchto důvodů považuji za nutné upozornit, že v disertační práci si nečiním a ani nemohu činit nárok na vyčerpávající odpovědi předmětu bádání. Příčina je prostá. Z nekonečného oceánu dějin jsem oživil ta fakta a události, které jsem pokládal za podstatné vzhledem k vytčenému rámci, s nímž jsem přistupoval k problematice. Ve své práci jsem byl veden snahou respektovat kontext jednotlivých událostí, který se však liší od kontextu současného. Proto nemůže být návodem v rozhodovacím procesu současných odpovědných osob určujících stav věcí budoucích v oblasti výcviku vojsk a potažmo i tělesné výchovy v armádě. Avšak především jim je má studie určena. Mohou si tak rozšířit vědomostní obzory v oblasti, o níž rozhodují, a tím minimálně docílit zvýšené senzitivity k jistým zásadním okamžikům, které v různých obdobích v toku času měly své příčiny a důsledky.

METODOLOGICKÝ PŘÍSTUP

Přední odborník v oblasti dějin dějepisectví a teorie a metodologie historické vědy Georg G. Iggers ve své knize *Dějepisectví ve 20. století: Od vědecké objektivitě k postmoderní výzvě* předložil unikátní přehled vývoje evropského dějepisectví od přeměny historie ve vědeckou disciplínu na počátku 19. století přes nástup sociálních dějin až po postmoderní kritiku sociálně vědních přístupů.*** Poukazuje na skutečnost, že v posledních třech desetiletích došlo díky začlenění nově zkoumaných společenských skupin a vzniku nových témat a problémů k dramatickému rozšíření perspektivy a metod historického bádání. Došlo k pohasnutí ohniska zájmu „starého“ dějepisectví o politické události a příběhy velkých osobností a zároveň zbohatlo spekt-

* POPPER, K. R. *Bída historicizmu*. 2., revidované vyd. Praha: OIKOYMENH, 2000. s. 118–121. ISBN 80–86005–80–1.

** Uvedené myšlenky jsou podrobněji rozpracovány In STANČÍK, V. Několik poznámek k metodologii historické práce. *Česká kinantropologie*. 2003, roč. 7, č. 2, s. 101–107.

*** IGGERS, G. G., cit. d. Podobný pokus o zachycení vývoje dějepisectví, tentokrát z pozice Spojených států amerických, byl učiněn trojicí historiček v díle: APPLEBYOVÁ, J., HUNTOVÁ, L., JACBOVÁ, M. *Jak říkat pravdu o dějinách: Historie, věda, historie jako věda a Spojené státy americké*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2002. 273 s. ISBN 80–7325–003–9. Z domácí produkce viz např. BENEŠ, Z. *Historiografie XX. století: Na cestě k nové historii. Historický obzor*, 1993, č. VI, s. 135–138.

rum otázek historiků a historiček, kteří se ptají např. na různé demografické jevy, způsoby vnímání, klíčové kulturní kategorie, ale také na jisté styly myšlení, vývoj idejí či fenomén plynutí času.

Slovy Horského* můžeme říci, že za těmito otázkami stojí poměrně rozmanité teoretické koncepce studované (historické) skutečnosti, jež předpokládají různé badatelské přístupy a také různou míru badatelské dostupnosti. Zmiňovaný autor dále říká, že k určitému počtu badatelských otázek a uplatňovaných metod korespondujících s těmito otázkami vzniká a náleží „n“ konceptů (teoretických konstruktů) historické skutečnosti, jež jsou vždy výsledkem historikovy selektivní a konstituující abstrakce.** S tímto stanoviskem se plně ztotožňuji, neboť jsem přesvědčen, že pokud historik přesně vymezí svůj předmět bádání, definuje způsob, jak k němu přistupoval (nenechá potencionálního čtenáře pouze „tušit“), a poctivě vykoná „historické řemeslo“ při práci s prameny, může předložit jeho věrohodnou interpretaci.

Předkládaná disertační práce je věnována systému*** armádní tělovýchovy meziválečného Československa v jeho vnitřních i vnějších souvislostech (viz kapitola *Cíl práce*). Problém, který jsem na počátku výzkumu řešil, spočíval především v jeho značné složitosti a rozmanitosti. Odpovědi na otázku „Jak se orientovat v této složitosti?“ nabídl **systemový přístup**, jenž je relativně novým a neustále se rozvíjejícím způsobem vědeckého myšlení, založeným na docenění jeho analytické a syntetické složky. Je vyjádřen snahou o celostní poznání vymezené části objektivní reality takovým způsobem, při němž výzkumník jednak sleduje vazby mezi jednotlivými prvky zkoumaného objektu, jednak vnímá tento objekt jako celek složený z dílčích částí – tj. chápe jevy komplexně v jejich vnějších i vnitřních souvislostech.

Systemový přístup vyžadoval na počátku výzkumu ujasnění a vymezení jeho základních aspektů, sdružujících se do dvou základních rovin: 1) **praktické roviny** (systemový přístup) – *metodologie, aplikace systemového myšlení/přístupu v řešení problémů*; 2) **kognitivní roviny** (systemové poznání) – *filosofie (paradigma), teorie řešící dílčí aspekty systému* (viz Schéma 1, s. 9).

Nejprve se zastavím u aspektů kognitivní roviny systemového přístupu, jejichž vymezení stanovilo předpoklady a možnosti systemového poznání. Určení *Filosofického východiska* představovalo dlouhou cestu hledání odpovědi na relevantní otázky vědecké práce. Teprve po

* HORSKÝ, J. Dějepisné porozumění a ospravedlnění. *Soudobé dějiny*. 2004, roč. XI, č. 4, s. 66–81.

** Horský upozorňuje na časté mnohoznačné užívání termínu historická skutečnost, jenž někdy bývá chápán jako synonymum k výrazu dějiny či minulost. V této souvislosti říká, že je v seriózní historické práci zapotřebí rozlišovat tři vrstvy: **1) Předmět bádání** (např. úroveň vojenského výcviku daného období), tedy to, co si historik klade za vlastní předmět studia; **2) Koncepce studované (historické) skutečnosti** (např. teorie o vlivu dědičnosti a prostředí, fylogeneze motoriky), **3) Pramenné stopy** (např. statistické záznamy výsledků testování vojáků, jež je možné vyhodnocovat), jež odkazují k předmětu studia či k jeho komponentě. Dále říká, že možnost teoreticky koncipovat historickou skutečnost ještě neznamená, že by tato skutečnost musela být nutně samotným předmětem bádání. Spíše naopak – můžeme teoreticky (dokonce až hypoteticky) konstruovat, jak zjištěná podoba předmětu bádání může vypovídat o povaze toho, co je označeno za historickou skutečnost, nebo naopak, můžeme prostřednictvím teorie historické skutečnosti konstruovat obraz a povahu předmětu bádání.

*** S ohledem na užití pojmu *system* je potřeba vzít v úvahu, že nejde o žádné objevování, nalezení a interpretaci systému v minulosti tak, jak skutečně existoval. Vycházím ze skutečnosti, že není možné zkoumat reálný svět kolem nás v celé jeho složitosti a že je potřeba se omezit „pouze“ na jeho část. Ta je reprezentována objektem mého zájmu, tedy armádní tělovýchovou meziválečného Československa. Vzhledem k tomu, že je možné na každém objektu definovat nekonečně mnoho systémů a zároveň každý objekt představuje systém nekonečné složitosti, zaměřím se na jeho veličiny, které považuji za významné. **V podstatě jde o to, že nehledám konkrétní systém fungující v rámci objektu, ale že objekt zkoumám pomocí definovaného systému, resp. jeho systemového modelu** (viz další kapitola, s. 11–13).

letech jsem byl schopen „zakotvit“, rozpoznat „problémové partie“ historiografie a zaujmout jistý výchozí postoj, od něhož se odvíjela má další činnost. S ohledem na specifika doktorandského studia musím přiznat, že jsem zpočátku „věřil a nedůvěřoval“, posléze „studoval a přemýšlel“, a teprve po letech mohu říci, že jsem si ho vytvořil a v této chvíli je pro mě půdou, po níž s upřímnou skromností obezřetně kráčím mezi paradigmaty různých vědeckých oborů. Základní teze tohoto postoje jsem se částečně v této a předchozí kapitole pokusil ve stručnosti načrtnout.

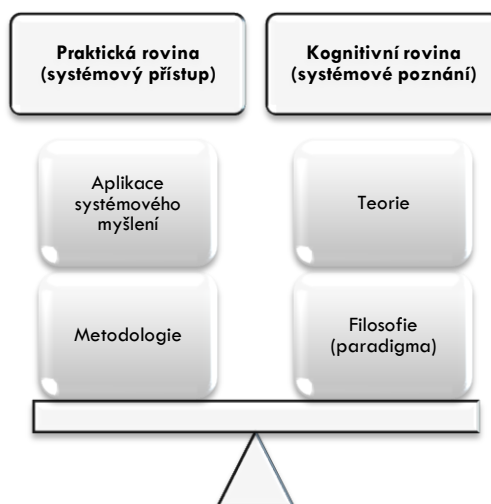

Schéma 1 Roviny systémového přístupu

Dalším nezbytným krokem bylo vymezení druhého aspektu kognitivní roviny systémového přístupu – *teorie*. V historiografickém pojetí souvisí s konstrukcí koncepce studované (historické) skutečnosti ve smyslu druhého odstavce této kapitoly. Komplexní povaha předmětu bádání vyvolávala řadu otázek, jejichž smysluplné zodpovězení vyžadovalo konstrukci odpovídajících teoretických konceptů historické skutečnosti, pokrývajících dílčí aspekty studované problematiky, které se opíraly o poznatky z různých vědních oborů, zejména antropomotoriky*, vojensství**, didaktiky (obecné i aplikované)*** a systémových věd (obecná teorie systémů, aplikova-

* Teorie motoriky člověka zahrnující problematiku člověka a jeho pohybové činnosti, vývoj lidské motoriky a geneze jejích oblastí s důrazem položeným na vojenskou (bojovou) motoriku aj. (Srov. např. ČELIKOVSKÝ, S., aj. *Antropomotorika pro studující tělesnou výchovu*. Sv. 1. Praha: SPN, 1979. 259 s.)

** Teorie vojenského umění. Kritéria úspěšnosti vojenské činnosti, zákonitosti vedení vojenských operací aj. Blíže viz s. 17–18.

*** Edukační realita zahrnující edukační procesy, konstrukty, potřeby a prostředí. Struktura a kontext edukačních procesů. Obecný model edukačního procesu. Edukační proces jako jeden z druhů sociální interakce – interakční model edukačního procesu (Srov. např. PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. 3., přepracované a aktualizované vyd. Praha: Portál, 2005. 481 s. ISBN 80–7367–047–X). Vyučování jako celistvý proces. Didaktika 21. století – evoluční didaktika, jako vyjádření snahy o hledání východisek v biologii, evoluční teorii a systémové teorii. (Srov. např. SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. 2., rozšířené a aktualizované vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007. 322 s. ISBN 978–80–247–1821–7). Teorie učení jako východisko didaktických teorií. Teoretické perspektivy při studiu učení absorbující podněty z jiných věd – biologicky orientovaná (biologie), sociální a kulturní (kulturní a sociální antropologie, kulturní psychologie), technická (systémová analýza). (Srov. např. KALHOUS, Z., OBST, O., aj. *Školní didaktika*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002. 448 s. ISBN 80–7178–253–X). Didaktika tělesné výchovy jako aplikace obecné didaktiky. Projekt výchovy a vzdělávání, žák a učitel jako objekt a subjekt ve výchově a vzdělávání, podmínky, teorie motorického a senzomotorického učení, pohybové

ná systémová teorie – systémová analýza, Soft System Methodology)*.

Ujasněním a vymezením kognitivní roviny systémového přístupu byly vytvořeny předpoklady pro adekvátní uplatnění aspektů jeho praktické roviny – *aplikace systémového myšlení (přístupu)* v řešení konkrétních problémů a odpovídající *metodologie*. Prvně jmenovaný aspekt zahrnoval osvojení a praktické uplatnění dovedností** nezbytných pro správnou identifikaci a pochopení problémů a zároveň v průběhu výzkumu vyžadoval permanentní dodržování základních, vzájemně propojených principů*** systémového myšlení. Druhý aspekt praktické roviny – metodologie – představoval opět praktickou aplikaci principů a metod vědeckého poznání. Výchozí bod zvolených metodologií je zřejmý z obsahu této a předešlé kapitoly. Zbývá pouze uvést konkrétní metodologický postup a použité výzkumné metody, které jsou předmětem následující kapitoly.

METODOLOGICKÝ POSTUP, POUŽITÉ VÝZKUMNÉ METODY

Představení použitých výzkumných metod vyžaduje v závislosti na aplikované metodologii strukturování této kapitoly do dvou hlavních částí. V první přiblížím metody a především způsob práce v duchu systémové metodologie, resp. metodologie měkkých systémů, jež mi umožnily vytvořit výchozí rámec bádání. Druhá část bude věnována metodologickému postupu a použitým metodám historického výzkumu, s jejichž pomocí jsem byl schopen rekonstruovat a interpretovat podobu předmětu bádání. Uvedené členění je z důvodu přehlednosti čistě účelové a je potřeba vzít v úvahu, že obě metodologie vycházejí ze základních logických postupů poznávání, což ve svém důsledku znamenalo časté vzájemné prolínání, kombinování či doplňování jejich metod.

schopnosti a dovednosti aj. (Srov. RYCHTECKÝ, A., FIALOVÁ, L. *Didaktika školní tělesné výchovy*. Praha: Karolinum, 2002. 171 s.).

* Obecná teorie systémů, systémová analýza – terminologie a teoretické základy pro identifikaci a analýzu systémů. Především druhá část práce věnující se armádní tělovýchově meziválečného Československa je zpracována pod zorným úhlem systémových modelů, k jejichž vytvoření mě inspirovaly poznatky didaktických teorií (A), práce doc. Kubálka (B) a dále výsledky praktické aplikace části Checklendovy metodologie měkkých systémů (viz kapitola *Metodologický postup, použité výzkumné metody*, s. 11–13) – Soft System Methodology (C).
(A) Viz předchozí poznámka.

(B) Srov. KUBÁLEK, L. *Koncepce speciální tělesné přípravy v AČR I–IV. Vojenský profesionál*. 1993–1994, č. 12 (1993), 1, 2 (1994), s. 18–19 (1993), 16–18, 23–24 (1994)).

(C) Srov. např. CHECKLAND, P., SCHOLLES, J. *Soft Systems Methodology in Action*. New York: John Wiley&Son Ltd., 1999. 418 p. Originally published 1981; CHECKLAND, P. *System Thinking, System Practice: Includes a 30 Years Retrospective*. New York: John Wiley&Son Ltd., 1999. 416 p. Originally published 1990, reprinted with a 30year retrospective.

** Mezi základní dovednosti patří zejména (1) dynamické myšlení – rozpoznání skrytých vzorců chování, spojování jednotlivých událostí v čase; (2) pohled z dálky (výšky) – situace se vždy jeví z nadhledu jinak, než když jsme tzv. „v ní“. Pouze z nadhledu je možné vnímat celistvost objektu a důležité souvislosti; (3) operační myšlení – snaha o poznání důležitých vazeb, které umožňuje vytvořit model nebo mapu problému. Cílem je pochopit systém z hlediska jeho vnitřní struktury, fungování prvků a vzájemných vazeb mezi nimi; (4) nelineární myšlení – respektování pravidla, že akce a reakce nemusejí být z důvodu zpětné vazby, zpoždění aj. přímo úměrné; (5) myšlení v uzavřených smyčkách – věnování pozornosti vlivu a chování struktur se zpětnou vazbou (řízení, regulace), tj. sledovat přizpůsobení systému změnám.

*** Mezi základní principy systémového myšlení patří strukturovanost, hierarchičnost, celistvost a vzájemná závislost systému a prostředí. Tyto principy tvoří jádro systémového přístupu a charakterizují jak způsob nahlížení a pojmání reality, tak procesy, které v ní probíhají.

Systémová metodologie, jak již bylo výše uvedeno, je těsně spjata s logickými postupy poznávání, mezi něž řadíme zejména analýzu, syntézu, abstrakci, konkretizaci, indukci, dedukci, komparaci, analogii, modelování, volbu rozlišovací úrovně aj. Mám-li být přesný, musím s ohledem na sociální charakteristiku, povahu a pestrobarevnost problému upřesnit, že strategie jeho řešení byla pod vlivem metodologie měkkých systémů (Soft System Methodology)*, resp. dílčích části jejího postupu.

Na tomto místě vyvstává relevantní otázka, která se ptá po důvodech takového rozhodnutí. Odpověď plyne z několika bodů: (A) Uvedená metodologie vychází z předpokladu, že systémy neexistují, ale představují způsob, jak porozumět složitým činnostem reálného světa. Svou podstatou tedy vyhovuje značné složitosti problému a prostřednictvím jejích dílčích fází** nabízí nástroj k jeho řešení. (B) Zároveň je však potřeba si uvědomit, že ačkoliv ve svém výsledku umožňuje konstruovat koncepci studované (historické) skutečnosti, limituje historická povaha problému její použití „pouze“ do úrovně čtvrté, resp. páté fáze (viz druhá poznámka pod čarou a dále v textu). Nyní ale již ke konkrétnímu postupu.

Celý postup práce jsem rozčlenil do čtyř etap, odpovídajících pěti fázím SSM (první a druhou fázi jsem spojil dohromady). **První etapa** byla zaměřena na základní rozpoznání objektu a vyjádření problémové situace. Jejím cílem byla reprezentace problémové situace v neutrální podobě prostřednictvím grafického zpracování pestrého obrazu reality zahrnujícího odpovědi na relevantní otázky.*** V následující, **druhé etapě** jsem pak provedl základní zápis vybraných systémů, které jsem shledal relevantní pro daný problém. Formulace zápisu (stručné definice) zahrnovala odpovědi na sérii otázek (CATWOE): **C**ustomer (zákazník) – kdo by mohl získávat, těžit z tohoto systému a naopak kdo by mohl trpět či být jeho obětí? **A**ctor (vykonavatel) – kdo by měl vykonávat příslušné činnosti? **T**ransformation (transformace) – jaké vstupy jsou transformovány na jaké výstupy? **W**eltanschauung (světový názor, úhel pohledu) – jaký pohled na svět činí tento systém pro společnost významným? **O**wner (vlastník) – kdo by mohl zrušit, odstranit tento systém? **E**nvironmental constraints (omezení okolí) – co v daném prostředí určuje, že je systém takový, jaký je?

Jak je zřejmé, po prvním upřesnění problémové situace reálného světa následoval první pokus o její zachycení prostřednictvím systémově myšlenkových aktivit. Nelze se však domnívat, že by byl průběh obou etap kontinuálním procesem. Spíše bylo s ohledem na rostoucí poznatky nutné postupovat iterativně a neustále tak zpřesňovat a zkvalitňovat vstupní informace. Obdobně bylo potřeba postupovat i v **třetí etapě**, která představovala základní tvůrčí příspě-

* Autorem metodologie měkkých systémů je Brit P. Checkland, jenž v sedmdesátých letech 20. století navázal na metodiku tzv. „akčního výzkumu“ svého kolegy G. W. Jenkinse.

** 1) Nestrukturovaná problémová situace;
2) Vyjádření, resp. zápis problémové situace prostřednictvím tzv. „rich pictures“ (pestrých obrazů);
3) Základní definice, resp. zápis relevantních systémů. Základní zápis odráží jisté aspekty označené mnemotechnickou pomůckou CATWOE (viz dále v textu);
4) Tvorba koncepčních modelů – základní tvůrčí příspěvek k řešení problému;
5) Porovnání fází 2 a 4. Koncepční model se komparuje s analytickým popisem problému;
6) Zjištění proveditelných a žádoucích změn;
7) Návrh implementace a akce na zlepšení problémové situace.

*** Jaké druhy zdrojů jsou používány v jednotlivých procesech? Jak se provádí plánování těchto procesů? Jaká je organizační struktura? Jaké je okolí a jaký je širší systém? Jak jsou procesy řízeny a sledovány?

vek k řešení problému. Jejím výstupem byla vlastní systémově chápaná koncepce problému, vyjádřená jeho koncepčním (systémovým) modelem.* Ten obsahoval podle výchozí zvolené rozlišovací úrovně čtyři hlavní prvky, které jsem pak podrobil patřičné analýze: (1) prvek organizace ve smyslu procesuálním i strukturálním; (2) prvek řízení jak v rovinách velitelské i odborné, tak v rovině zkoumání mechanismů zpětné vazby projevující se především formou kontrolní činnosti; (3) prvek didaktického procesu armádní tělovýchovy vnímaný jako subsystém s hlavními prvky zahrnujícími osoby (A) cvičitelů a (B) cvičenců, dále (C) projekt výcviku a výchovy a konečně (D) podmínky, v nichž proces probíhal; (4) prvek podmínek, který zosobňoval organický komplex relevantních podmínek (institucionálních, sociálních, personálních, materiálních a legislativních), za nichž byl systém realizován (viz Schéma 2). Funkční povaha těchto prvků a vzájemné vazby mezi nimi, spolu s faktem, že měly status hraničních prvků tvořících rozhraní systému, znamenaly nenahraditelnost jejich role, současně vyžadovaly optimální úroveň fungování a vyhovovaly tak základnímu kritériu výběru.**

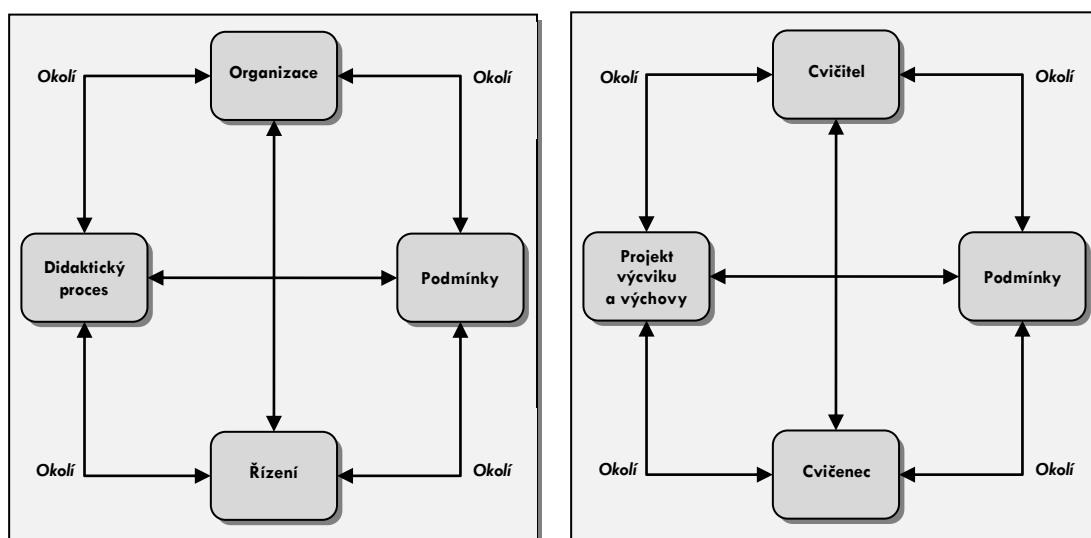

Schéma 2 Systémový model armádní tělovýchovy a model subsystému didaktického procesu armádní tělesné výchovy meziválečného Československa 1920–1938

Poslední, čtvrtá etapa, odpovídala rámcově páté fázi SSM (viz poznámka výše). V ní jsem porovnával koncepční (systémový) model s analytickým popisem problémové situace ve smyslu

* Pro úplnost ve schematické stručnosti uvádím, že jsem zmiňovaný model sestavil na základě těchto kroků: 1) volba výchozí rozlišovací úrovně; 2) identifikace a vymezení hlavních prvků; 3) vymezení jejich vzájemných relací (interních vazeb) s ohledem na cílovou funkci systému; 4) vymezení okolního prostředí; 5) vymezení základních externích vazeb hlavních prvků s okolním prostředím. Uvedený postup vyjadřuje podstatu procesu identifikace v rámci procesu definování systému na zájmovém objektu (viz Schéma 3, s. 13).

** V souvislosti s uvedeným odstavcem je potřeba zmínit, že výsledek popisovaného postupu v podobě koncepčního (systémového) modelu inovativně zpřesňuje, teoreticky zdůvodňuje a také doceňuje práci pana doc. Kubálka, bývalého náčelníka tělovýchovy AČR, jenž na počátku devadesátých let minulého století zpracoval a zveřejnil systémově pojatou koncepci speciální tělesné přípravy v armádě (c.d.). Je jenom na škodu věci, že svou práci zevrubně teoreticky nezduvodnil a nevyjádřil, jak silný nástroj k optimalizaci systému předkládá. Jeho práce se tak dle mého názoru stala předmětem věčné inspirace (bohužel často až plagiátorské) intuitivního chápání „systému“ na poli vojenské tělovýchovy bez pochopení souvislostí a hlavního účelu systémového řešení problémů.

zkoumání zájmového objektu prostřednictvím jeho systémového modelu (viz Schéma 3). Tímto způsobem mi bylo umožněno vnímat relevantní hraniční prvky nejen izolovaně i ve vzájemných relacích, ale také jako komplex tvořící systém, který jsem mohl interpretovat jako celek ve vztahu k systému vyššího řádu (vojenský výcvik) a zároveň také ve vztahu k souřadným kooperujícím systémům (vlastní vojenský výcvik, mravní výchova).

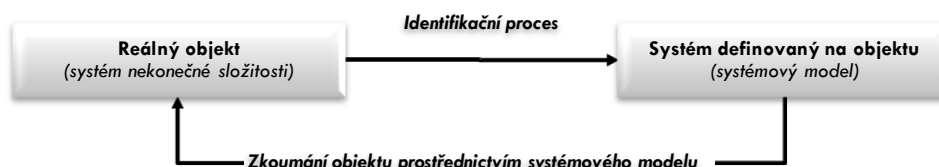

Schéma 3 Proces definování systému na objektu

Zkoumání objektu prostřednictvím systémového modelu mi pomohlo k systematické práci, umožnilo širší kontextovou interpretaci problémů a snad i nenechá čtenáře pouze „tušit“ výchozí úhel pohledu a princip zkoumání předkládané problematiky. Vzhledem k vlastní zkušenosti z průběhu prací pocítuji potřebu dodat, že zpracování historického fenoménu podle systémového hlediska nabádá nejenom k podrobné analýze celého systému a k identifikaci nedostatků, ale zároveň přímo vybízí k předkládání optimalizačních návrhů (a tím tedy k dokončení zbývajících fází SSM). To však s ohledem na výše uvedené argumenty (viz s. 11, bod B) pochopitelně nelze.

V druhé části této kapitoly bych se rád zastavil u *metodologie historického výzkumu*, s jejíž pomocí byly vytvořeny předpoklady pro adekvátní rekonstrukci a interpretaci vlastní podoby předmětu bádání. Nejdůležitější bylo vhodně rozvrhnout všechny relevantní činnosti v čase a ujasnit si vlastní podstatu činností jednotlivých etap práce.* V této souvislosti jsem rozčlenil celý výzkum do čtyř základních etap: (1) shromáždění podkladového materiálu (heuristika); (2) rozbor a hodnocení (kritika); (3) výklad (interpretace); (4) spojení a zpracování (syntéza). Toto logicky na sebe navazující členění postupu práce uvádím pouze z čistě formálního důvodu pro potřeby popisu metodologického postupu. V průběhu výzkumu nebyly totiž jednotlivé etapy přesně časově ohraničeny, nýbrž probíhaly souběžně (např. heuristika/kritika).**

První, heuristická etapa výzkumu, probíhající z největší části v letech 2000–2004, byla provázena snahou o získání co nejširší informační základny v kvalitativním i kvantitativním smyslu. Mým cílem bylo dosáhnout relativní komplexnosti okruhu informačních zdrojů, jehož prostřednictvím a dalšími vědeckými postupy byl vytvořen předpoklad k objektivnějšímu

* Tématu disertační práce jsem se věnoval již před zahájením doktorandského studia. Tento fakt přispěl k tomu, že prvotní fáze předcházející samotnému výzkumu a zaměřující se na zjišťování stavu bádání v této oblasti, včetně zjišťování přibližného okruhu pramenů, byla do značné míry ulehčena.

** Adekvátněji bych zvolený postup při výzkumu vyjádřil následovně: Na základě znalostí z oblasti mého zájmu jsem zvolil téma, stanovil problém a zjistil přesnou úroveň aktuálního stavu zpracování daného tématu. Následně jsem zjišťoval okruh dostupných zdrojů informací (primárních i sekundárních), u nichž jsem posuzoval jejich dokumentační hodnotu a v případě jejich relevance je zařadil do předpřipravené informační databáze. Na základě studia získaných informací jsem rekonstruoval historickou skutečnost, kterou jsem se pokusil vhodně jazykově vyjádřit a předložit v podobě disertační práce a dílčích publikovaných prací v recenzovaném časopise.

a pravdivému poznání. Očekávaného stavu, kdy se „informace točí ve vymezeném kruhu“, resp. „nové informace již nepřinesou nic zásadně nového“, se dle mého mínění podařilo dosáhnout na přelomu let 2004/2005. V průběhu této fáze jsem nashromáždil přibližně 500 literárních titulů, několik set archivních dokumentů, 400 fotografií, 60 prací zabývajících se metodologií historické práce a několik desítek internetových zdrojů (historické rozcestníky, archívy, muzea, knihovny, historické časopisy, tematické weby aj.).* Tento podkladový materiál byl roztríděn do informační databáze, předpřipravené na začátku výzkumu a dle aktuálních potřeb upravované v jeho dalším průběhu.

Pro objasnění způsobu mé práce považuji za vhodné více přiblížit strukturu této databáze a možnosti jejího praktického využívání. Při dokumentaci vědeckého bádání jsem vycházel ze základního požadavku na uložené informace, tj. získání potřebné informace v nejkratším možném čase s vynaložením minimálního úsilí a zároveň vzhledem k velkému rozsahu informací také s maximální eliminací možnosti její ztráty v důsledku omezené kapacity lidské paměti. Při technickém zpracování uvedeného požadavku jsem zvolil jednoduché, přehledné a účelné počítačové zpracování databáze s možností vyhledávání pomocí klíčových slov a aktivního využívání hypertextových odkazů ve spojení s fyzickým zakládáním materiálů podle předem určených pravidel.**

Vnitřní strukturu elektronické informační databáze jsem navrhl tak, aby úvodní rozcestník obsahoval čtyři základní položky tvořící základ kořenové struktury: I. Literatura, II. Prameny, III. Tematické oblasti, IV. Rok vydání. Tímto krokem byl vytvořen předpoklad k přehlednosti a zároveň zjednodušen proces zařazování informací do formulářů v odpovídajících listech procesoru po provedení jejich zhodnocení.

Kořenová struktura prvních dvou položek se dále odvíjela od pravidel členění literatury a pramenů. Literaturu jsem rozdělil na odbornou, populárně-vědeckou a pomocnou (metodické, faktografické, heuristické, bibliografické, archivní pomůcky aj.). Prameny byly podle jejich formálních znaků rozčleněny na nepsané, písemné a ústní. Další úroveň jednotlivých podpoložek sloužila k definitivnímu zařazení informace do konkrétního typu v závislosti na nadřazené úrovni a opět v souladu s pravidly členění literatury a pramenů (např. pramen/písemný/institucionálního původu/sdělovací pramen).

Do položky „Tematické oblasti“ jsem zahrnul osm základních okruhů, vztahujících se k tématu disertační práce: 1. Obecná východiska armádní tělovýchovy, 2. 1. světová válka, legionáři, 3. Vznik a vývoj Československého státu, 4. Vývoj organizace a fungování čs. armády, 5. TV meziválečného Československa, 6. TV a sport v meziválečné čs. armádě, 7. Brannost a branné spolky, 8. Ostatní (související nezařazená díla). Poslední položku „Rok vydání“ jsem rozdělil podle dílčích časových úseků.

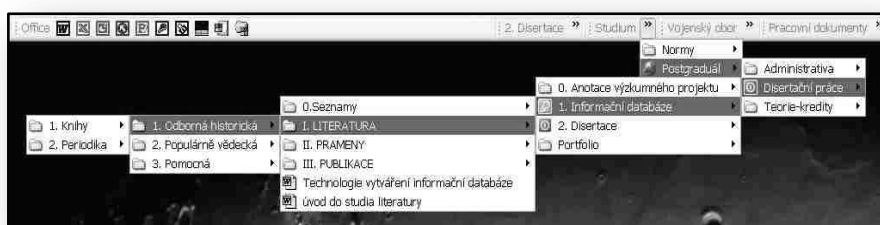
Cílem členění prvních dvou položek („Literatura“, „Prameny“) bylo shromáždit informace tak, aby při jejich pozdější interpretaci bylo jednodušší stanovit míru důležitosti, s ohledem na

* Strukturovaný přehled vybraných pramenů a literatury viz s. 25–48.

** Původně byla elektronická informační databáze vytvořena v prostředí tabulkového procesoru MS Excel, který kromě velké rozšířenosti poskytuje širokou paletu potřebných nástrojů ke správě a analýze informací. Do budoucna bych rád připravil novou verzi databáze v prostředí MS Access 2007, vylepšenou a rozšířenou o nové podněty, získané z dlouhodobého používání předchozí verze, která bude navíc automatizována prostřednictvím programovacího jazyka Visual Basic for Applications.

jejich charakter při kritice a ověřování klást správné otázky a v neposlední řadě, aby byl vytvořen předpoklad k jejich správnému zasazení do kontextu práce. Další nespornou výhodou tohoto členění bylo zjednodušené sestavování závěrečného přehledu výběru pramenů a literatury. Zařazování informací do tematických oblastí zjednodušovalo výběr odpovídajících podkladových materiálů při zpracování dílčích problematik výzkumu. Sem byly zahrnuty všechny informace bez ohledu na jejich charakter. Ten bylo možné okamžitě identifikovat podle kódu odpovídající kategorie, zachycené v přehledné legendě. Jako pomocné kritérium sloužilo rozdělení podle roku vydání, jež bylo zpracováno obdobně jako položka „Tematické oblasti“.

Samotnému řazení dat do informační databáze předcházela činnost založená na logickém postupu při práci s informačními zdroji. Na základě zjištěných poznatků o dostupných a vhodných zdrojích informací jsem své úsilí směřoval k jejich fyzickému pořízení. Pokud se podařilo daný zdroj dohledat, podrobil jsem ho studiu a analýze stupně užitečnosti informací. Byl-li shledán relevantním, zařadil jsem jej podle charakteru do odpovídající položky v informační databázi se všemi bibliografickými náležitostmi a údajem o zpracování. V případě, že byly informace zpracovány pořízením konspektů či excerpt, uložil jsem textový soubor do patřičné složky adresáře, jehož struktura kopírovala strukturu rozcestníku informační databáze (viz Obr. 1). Další způsob zpracování probíhal buď formou pořízení příslušných fotokopíí, nebo koupí samotného zdroje. Fotokopie jsem pak založil do předem připravených pořadačů, označených podle tématu a roku vydání, v případě pořízení za finanční náhradu pak do osobní knihovny. Každý takto zpracovaný a zaznamenaný materiál obdržel podle způsobu zpracování odpovídající symbol: textové zpracování – *******, fotokopie – **X**, osobní knihovna – **OK**.

Obr. 1 Kořenová struktura adresáře informační databáze pro fyzické ukládání souborů

Takto zaznamenaná data vytvářela předpoklady k všestrannému využití. Během několika málo okamžiků jsem mohl vyhledat všechna požadovaná díla autorů, popřípadě konkrétní informace prostřednictvím vyhledávače a vytvořením dotazu z jednoho nebo více klíčových slov dle stanovených pravidel. Následným využitím hypertextového odkazu jsem byl schopen potřebné údaje v případě textového zpracování studovat ve velmi krátkém čase přímo v počítači s minimální pravděpodobností vynechání důležité zaznamenané informace, což by při pouhém spoléhání na paměť bylo velmi pravděpodobné. Pokud byla informace zpracována jinak než textovou formou, jednoznačné identifikátory mě upozornily, kde přesně mám v pořadači či osobní knihovně hledat. Vytvořená a průběžně doplňovaná informační databáze tímto obsahovala fondy sekundárních a faktografických informací, stejně jako fond vlastních informačních zdrojů.

Druhá etapa výzkumu, jež částečně probíhala souběžně s heuristikou, byla spojena s vnější a vnitřní **kritikou** pramenného materiálu, která představovala podstatnou část základu vědec-

kého přístupu k problematice. Během rozboru a hodnocení pramenů jsem sledoval dva základní okruhy problémů. První se týkal otázek vnější kritiky pramene, tedy jeho pravosti, časového i autorského původu a situace vedoucí k jeho vzniku. Druhý byl zaměřen na vnitřní kritiku pramene, jejímž cílem bylo objasnit obsah z hlediska faktorů a motivů, které byly pro vznik pramene určující. Vzhledem k tomu, že kritická fáze výzkumu vyžadovala i odpovídající úroveň mimopramenného poznání, směřoval jsem své úsilí také ke studiu souvisejících tematických oblastí v závislosti na synchronním vymezení problému (např. vojenské, politické dějiny), stejně jako ke studiu stavu poznání v historické vědě a filosofii, díky němuž jsem byl časem schopen zaujmout osobní postoj k jeho výsledkům.

S kritikou pramenů byla úzce spjata jejich interpretace. Na jejím podkladě a s použitím níže uvedených metod nebo jejich kombinací jsem rekonstruoval historickou skutečnost. V poslední, syntetické etapě výzkumu jsem dílčí oblasti předmětu bádání zpracoval, resp. provedl jejich spojení do ucelené formy tak, abych byl schopen předložit rekonstrukci a interpretaci zvoleného tématu prostřednictvím adekvátního jazykového vyjádření v podobě předkládané disertační práce.

Jak již bylo uvedeno výše, základem vědeckého přístupu k prováděnému výzkumu byla vnější a vnitřní kritika pramene. Při studiu problematiky jsem aplikoval metodu indukce – a to jak ve formě úplné, tak i neúplné, podle úplnosti získaných pramenů. Ve snaze o orientaci v nashromážděném faktografickém materiálu, jeho porozumění a uvedení do systému jsem postupoval cestou dedukce. Pokud jsem v průběhu práce prováděl prostý popis skutečnosti a omezil se pouze na otázku, jak se dané věci staly, použil jsem metodu přímou. Využití této metody bylo podmíněno dostatečným množstvím pramenů vztahujících se ke studovanému jevu. Tam, kde jsem pokládal hlubší a složitější otázky pro odhalení souvislostí, nebo v případě, že se nedochoval pramen umožňující přímou odpověď na položenou otázku, jsem použil metodu nepřímou. Při aplikaci obou metod jsem se snažil respektovat jejich slabiny, spočívající v absolutizaci přímé metody a použití nepřesných údajů jako východiska nepřímé metody.

Z hlediska diachronního (časového) přístupu ke studované problematice jsem postupoval cestou progresivní a retrospektivní metody. Progresivní metodou jsem sledoval události souběžně s myšlenou časovou osou, čímž jsem zabezpečil dodržení chronologického postupu. Při určování důležitých událostí nebo aspektů studovaných fenoménů jsem retrospektivním pohledem identifikoval to, co v pozdější době vykazovalo progresivní vývoj.

V průběhu výzkumu jsem se snažil dodržet také synchronní přístup, jehož prostřednictvím bylo možné zasadit sledované události do širšího kontextu vymezeného časového období. Pro zabezpečení přehlednosti a vymezení zásadních etap oblastí předmětu bádání jsem použil metodu typologickou a metodu periodizace.

Především v druhé části práce jsem rozsáhlý a pečlivě zaznamenaný pramenný materiál studoval na základě strukturní analýzy. V ní jsem se zabýval rozбором vnitřního uspořádání celku a systému, v němž jsem sledoval vzájemný vztah jeho prvků. Pro přehlednější znázornění sledovaných systémů a při hledání vnitřních vzájemných vztahů jsem využil předností modelové analýzy, jejímž výstupem byla přehledná schémata.* V zájmu objasnění důležitých otázek jsem aplikoval metodu komparativní (historicko-srovnávací).

* Podrobněji viz první část této kapitoly, s. 11–13.

Vzhledem k tomu, že především rozsáhlý pramenný materiál o Vojenské tělocvičné škole (instituce zabezpečující personální podmínky systému) byl v maximální možné míře zpracován elektronickou formou, mi bylo umožněno použít složitějších, avšak spolehlivějších metod.* Prostřednictvím metody sondy se mi v jednotlivých podkapitolách podařilo přiblížit obraz jejího běžného života. Pokud jsem věnoval pozornost konkrétní osobě nebo skupině osob, byla východiskem postupu při zpracování informací metoda biografická. Poslední používanou metodou byla kvantifikace. Při její aplikaci jsem si však byl vědom nedostatků vyplývajících z povahy získaného materiálu, a proto jsem na ně v textu patřičně upozornil.

ORGANIZACE HLAVNÍ ČÁSTI PRÁCE

Obsah hlavní části disertační práce jsem rozčlenil do dvou základních kapitol, jejichž názvy *Východiska koncipování tělesné výchovy v meziválečné čs. armádě* a *Armádní tělovýchova meziválečného Československa 1918–1938* definují dva hlavní předměty bádání. Základní kapitoly jsou strukturovány do dílčích souvisejících podkapitol takovým způsobem, aby postihovaly zásadní okruhy problému a zároveň byl vytvořen kompaktní a na sebe logicky navazující celek při zachování chronologické návaznosti.

V kapitole *Východiska koncipování tělesné výchovy v meziválečné čs. armádě* jsem se v souladu s poznatky teorie vojenského umění nejdříve zamýšlel nad kritériem úspěšnosti vojenské činnosti. Vycházel jsem z myšlenky, že úspěch vojenských operací závisí na kombinaci správného uplatnění obecných a zvláštních principů přípravy a vedení operací a respektování jejich zákonitostí.** I přesto, že platnost některých všeobecně uznávaných zákonitostí podléhá vývoji

* Pramenný materiál byl během několika let průběžně zpracován elektronickou formou, což po jeho zařazení do informační databáze usnadňovalo a značně rozšiřovalo možnosti jeho analýzy a všestranného využití (viz informační databáze v textu). Konkrétně se jednalo o jeho digitalizaci (fotografie, důležité sdělovací prameny institucionálního původu), doslovný přepis (především zpracování problematiky Vojenské tělocvičné školy, resp. knih denní rozkazů 1922–1933, 1935–1939 a třídní knihy školy s kompletními záznamy uvedeného období, dále záznamů parlamentních jednání o souvisejících problematikách, např. o Branném zákonu, délce prezenční služby, branné výchově, poradním sboru pro TV při MVZTV, Tyršově státním tělovýchovném ústavu aj. – celkový rozsah více než 1000 stran), dále pořízení formou fotokopii a excerpt (např. díky ochotě ředitele VÚA v Praze a osobní zápůjčce všech věstníků MNO z let 1918–1939 jsem byl schopen podle předem koncipovaného scénáře zpracovat všechny články výnosů souvisejících primárně nebo sekundárně s řešenou problematikou) aj. Ačkoliv zpracování, rozřídění a uložení dat vyžadovalo poměrně dlouhý čas a značnou trpělivost, přineslo ve svém výsledku solidní základ k vlastní výzkumné práci (i do budoucna). Při tak rozsáhlém souboru informací nebylo nutné se spoléhat na vlastní paměť a spíše byly vytvořeny podmínky pro koncentraci na aktuální problémy, což šetřilo značným způsobem čas; např. pokud se jistý pramen ve svém obsahu odvolával na číslo jednacím dále nespécifikovaného výnosu MNO, stačilo většinou zadat toto číslo do vyhledávače databáze a během několika vteřin byl znám výsledek. Obdobným způsobem si lze představit např. proces identifikace osob, prostor, různých akcí nebo také sestavování kompletních přehledů činností, jak je uvedeno např. v přílohové části práce (viz např. Příloha 14 – Příloha 24, s. 484–513). Jak je zřejmé, poskytovalo elektronické zpracování pramenných informací a možnost kontextového vyhledávání v databázi pomocí klíčových slov silný nástroj k analýze dat a k uplatnění jinak těžko myslitelných metod.

** „Poznání zákonitosti vedení vojenských operací je důležité zejména v době jejich přípravy. **Výzbroj a vybavení vojsk, organizační struktury, výcvik vojsk, systémy velení a řízení i obsah doktrín musí odpovídat charakteru operačního prostředí budoucnosti.** Historie vojenství mnohokrát dokázala, že většina armád se zpravidla připravovala na minulou válku a že úspěchu v novém ozbrojeném konfliktu dosáhl ten, kdo správně pochopil (většinou netradičně) vývoj nebo vznik nových zákonitostí ozbrojeného zápasu. Platnost některých všeobecně uznávaných zákonitostí není absolutní a vyvíjí se s časem. Některé zákonitosti jsou spojeny se zavedením technologií, které následně

v čase, jsem přesvědčen, že je lze shrnout do dvou základních oblastí, jež spolu úzce souvisí a nelze je chápat izolovaně. Konkrétně se jedná o oblast vojensko-politickou a oblast systému fungování vojenské organizace.*

V intencích uvedeného jsem si pak pokládal otázky, jež jsem formuloval na základě kriticky ověřených skutečností.** Odpovědi na tyto otázky interpretuji ve snaze odhalit kořeny systému armádní tělovýchovy samostatného Československého státu v širším kontextu a dějinných souvislostech v dílčích podkapitolách. Myšlenková linie této základní kapitoly začíná pozvolně úvahami o genezi lidské motoriky s důrazem položeným na motoriku bojovou (vojenskou), o počátku vzniku systematického výcviku a o vyjádření vztahu mezi bojovou motorikou, systémem vojenské organizace státu a vojenskou tělovýchovou a dále se již naplno rozbíhá událostmi epochy národních států koncem 18. a v průběhu 19. století.

Vliv událostí zmiňované epochy se výrazně projevil na rozvoji armád a potažmo i tělovýchovy (*La Levée en Masse*) a během dramatické proměny evropské společnosti specificky zasáhl také území rakouského mocnářství, jehož součástí byly České země. Po pádu Bacho-

v praxi mohou působit jinak, než se to očekávalo v době jejich vývoje a zavádění do vojsk. Část zákonitostí jsou spojeny s vývojem lidské společnosti a hodnot zájmových skupin lidí.“

Doktrína Armády České republiky, s. 37.

* Vojensko-politickou oblast je potřeba chápat z hlediska definice poslání armády daného státu skrze vojenskou doktrínu, jež je součástí státní politiky, resp. bezpečnostní politiky státu. Obsah vojenské doktríny je dán bezpečnostní (A) a vojenskou (B) strategií státu, případně také přijatými principy a zásadami vojenského zajišťování bezpečnosti v rámci spojeneckého svazku, pokud byl daný stát jeho členem. Oblast systému fungování vojenské organizace je zase potřeba vnímat jako soubor vnitřně propracovaných, vzájemně propojených a optimálně koordinovaných prvků systému, mezi něž řadíme organizaci, řízení, výcvik a všestranné zabezpečení. Optimální fungování všech prvků systému je nezbytnou podmínkou k dosažení základního cíle – vycvičit vojáka. Pokud je uvedená podmínka splněna, voják, jakožto základní a nejdůležitější článek armádního kolosu, je připraven plnit potřebné úkoly ve svém určení a v souladu se zájmy státu. Má-li být armáda připravena splnit své poslání v souladu s vytčenou doktrínou, musí být systém fungování vojenské organizace po všech stránkách optimální. Vzájemná propojenost a podmíněnost obou oblastí platí bez ohledu na použití soudobých vyjadřovacích prostředků pro všechny organizační celky od kmenového uspořádání až po velké státní útvary s vlastní armádou a jejich vysoká úroveň je podmínkou úspěšnosti vojenské činnosti a tudíž i efektivity armády.

(A) Bezpečnostní strategie státu je dána definicí jeho základních hodnot, zájmů, postojů a ambic při zajišťování vlastní bezpečnosti. Je základem, z něhož vycházejí dílčí koncepce a strategie – ke klíčovému patří např. vojenská strategie nebo příslušné dílčí oblasti zahraniční politiky státu.

(B) Vojenská strategie státu je určována souborem základních principů zajištění obrany státu a zásadami výstavby a použití ozbrojených sil. Vychází z bezpečnostní strategie.

** (1) Během vývoje lidské motoriky došlo k postupné diferenciaci pěti navzájem se prolínajících oblastí, mezi něž patří také bojová (vojenská) motorika jako nástavba základního pohybového fondu. Její podoba a rozsah se odvíjí od způsobu vedení boje, používaných zbraní, taktiky a strategie. Vysoký stupeň rozvoje bojové motoriky je jedním z výchozích předpokladů k úspěšné vojenské činnosti.

(2) Dalším zásadním předpokladem úspěšné vojenské činnosti je optimálně zvolený systém vojenské organizace podle aktuálních podmínek. Přehled vojenské historie dokládá, že je výrazem společenské formy, z níž povstal. Zavádění nového systému vojenské organizace bývá zpravidla (nikoliv však výhradně) provázáno dvěma základními problémy: (A) ekonomické hledisko (jak nový systém zaplatit); (B) sociální hledisko (jak zajistit loajalitu těch, kdo k němu patří).

(3) Voják dosahuje vysokého stupně rozvoje bojové motoriky prostřednictvím výcviku, jehož základní součástí je fyzická příprava. Otázkou však je, kdo všechno spadá do kategorie vojáka, tedy kdo všechno a jakým způsobem se tohoto výcviku účastní. Odpověď závisí na zvoleném systému vojenské organizace daného státu.

(4) Ačkoliv byla naše prvorepubliková armáda budována pod patronátem Francie, zůstala tělovýchova ryze českou záležitostí a v podstatě záležitostí tělovýchovné organizace Sokol.

(5) Stoupenci spolkového života meziválečného období zastávali relativně silnou pozici v procesu řešení problematiky zajišťování branné potence státu.

va absolutismu (1859) a větším uvolnění atmosféry ve společnosti byl založen tělovýchovný spolek Sokol (1862), v jehož činnosti do roku 1919 a s ohledem na jeho podstatný společenský a branný význam spatřuji hlavní určující moment podoby meziválečného armádního tělovýchovného systému (*Pád Bachova absolutismu, vznik Sokola a jeho přínos k národní emancipaci; Velká válka a zahraniční legie; Úloha spolků v počátcích konstituování Československého státu*). Relativně podrobnější, víceméně analytické zpracování poslední jmenované podkapitoly si vyžádaly dvě zásadní okolnosti. Tou první byl fakt, že jsem se dosud nesetkal se studii, která by přehledným způsobem komplexně hodnotila podíl, konkrétní činnost a přínos spolků v procesu formování dobrovolnických oddílů při vojenském zajišťování čs. území po převratu. Druhá okolnost, jež vyplynula v průběhu zpracování této podkapitoly a motivovala mě ke zveřejnění původního konceptu, souvisela s odhalením zajímavých faktů obohacujících náhled na relativně silnou pozici a ambice Sokola v procesu výstavby armády a ve snaze o sjednocení republikové tělovýchovy na přelomu konce prvního desetiletí a počátku dvacátých let 20. století – to vše dle mého názoru v souvislosti s počátečním bojem za brannou soustavu Československé republiky a nereálnou vidinou miličnického systému (*Boj o budoucí podobu branného systému*). Republikový branný systém a s ním související problémy nezůstaly stranou mé pozornosti především proto, že seriózní zachycení okolních podmínek systému armádní tělovýchovy vyžadovalo přinejmenším nastínit ty události, jež měly minimálně nepřímý vliv na podobu a fungování vojenského výcviku, resp. vojenské tělovýchovy.

V kapitole **Armádní tělovýchova meziválečného Československa 1918–1938** jsem se již pokusil vykreslit obraz vojenské tělovýchovy tak, jak mi zvolený přístup, metodologie, použité výzkumné metody (viz předchozí kapitola) a vlastní schopnosti umožnily. Proces budování armádní tělovýchovy přibližuji od jeho počátků do zásadního roku 1920 (*Počátky koncepčních prací a stav tělesné výchovy do přijetí Branného zákona v roce 1920*) a pokračuji ve snaze o zachycení všech jeho důležitých aspektů systematicky dále napříč celým vymezeným obdobím (*Realizace první koncepce armádní tělovýchovy a další vývoj v letech 1920–1938*). Netradiční pojetí strukturování této podkapitoly oproti klasickým historickým pracím si vyžádala praktická aplikace systémového pojetí problematiky. Z hlediska celé kapitoly jaksi „výčnívá“ podkapitola *Hraniční prvky*, která je však určující pro pochopení logiky a vytvoření výchozího úhlu pohledu na obsah dalších podkapitol, především těch, jež se věnují dílčím aspektům hraničních prvků systému (*Vývoj vybraných aspektů hraničních prvků systému armádní tělovýchovy*). Představuje totiž princip fungování systémového modelu, jímž byla problematika zkoumána, a zároveň umožňuje hloubavému čtenáři jednak vnímat celou práci coby kompaktní celek, jednak chápat dílčí sekvence předmětu bádání, které byly zpracovány jako relativně samostatné celky, v komplexnějších souvislostech. V tomto ohledu jsem však musel vzít v potaz skutečnost, že byl systém armádní tělovýchovy meziválečného Československa ovlivňován vnějším prostředím, zároveň byl součástí systému vyššího řádu a současně i kooperujícím systémem souřadných systémů. Z toho důvodu jsem ve stručné interpretaci zásadních skutečností zařadil patřičné kapitoly, které s uvedenými problémy korespondují, a doplnil tak další okolní podmínky sledovaného systému, navazující na první hlavní kapitolu této práce (*Nástin všeobecného vývoje branné moci 1920–1938; Místo tělesné výchovy ve struktuře vojenského výcviku a souvislost s vlastním vojenským výcvikem na příkladu vybraných druhů vojsk*).

NÁSTIN ZÁVĚRŮ

Pohybová činnost byla vždy nedílnou součástí života člověka. Její vývoj poznamenával po mnoho století existenční boj jedince a kolektivů vyvolaný neustále se měnícími podmínkami okolního prostředí. V průběhu tohoto asimilačního procesu docházelo k nutnému zdokonalování základního pohybového fondu a v závislosti na vynalézání nových pracovních nástrojů také ke vzniku nových pracovních pohybů. Postupně se tak ve vývoji lidské motoriky diferencovalo pět navzájem se prolínajících oblastí – základní motorika (základní pohybový fond), pracovní (profesionální) motorika, kulturně-umělecká motorika, tělocvičná a sportovní motorika a v neposlední řadě také bojová (vojenská) motorika (Čelikovský a kol., 1979).

Vykonávání specifických pohybů, neustálá inovace pracovních nástrojů a potřeba jejich dokonalého ovládnutí kladly zvýšené psychosomatické nároky na každodenní činnost člověka a postupně si tak vyžádaly intencionální systematickou přípravu. V této souvislosti docházelo spolu s vývojem různých kultur, státních útvarů a armád k postupné krystalizaci způsobů přípravy vojáků. Jejich podoba byla determinována jak v obecné rovině úrovní dobového poznání, tak v rovině specifické především sofistikovaností používaných zbraní, způsobem vedení boje, vyspělostí taktiky a strategie – to vše v rámci konkrétního „systému“ vojenské organizace.

Vycházejme z premisy, že každý „systém“ vojenské organizace odráží společenskou formu, z níž povstal. Příkladů v dějinách bychom mohli dokumentovat mnoho, zastavme se však u jednoho – u Francie v období revolučního víru, jenž smetl zbytky staré Evropy a nastolil nový řád v mnohých oblastech lidské činnosti, vojenství a výcvik vojáků nevyjímaje. V době ohrožení před vnějším nepřítelem vydal Konvent historický dekret „*La Levée en Masse*“ (1793), mobilizoval všechny schopné muže ke službě republice a Francie se tak stala první zemí, která zavedla všeobecnou brannou povinnost jako základní způsob rekrutace vojáků. Armády staré Evropy byly konfrontovány s armádou nového občanského charakteru, dosud nevídané početní i morální síly. Její úspěchy předznamenaly všeobecnou brannou povinnost jako vojenský systém budoucnosti – v průběhu 19. a ve 20. století byla zavedena již ve většině zemí Evropy.

Francouzská revoluce a následné napoleonské období přinesly dosavadnímu vojenství převratné změny spojené s novou organizací, výcvikem, taktikou a strategií. Nový trend vojenské organizace založený na principu všeobecné branné povinnosti vyvolal proměnu pojetí výcviku a co je hlavní, vynutil si také hledání jeho nových forem, které by umožnily připravit velké množství vojáků najednou. Vysoký stupeň fyzické zdatnosti již nebyl základním požadavkem pouze pro malou vybranou část populace reprezentující vojenskou sílu, nýbrž se od té doby vztahoval na značnou část obyvatel konkrétního národa. Tyto skutečnosti ve svém důsledku vedly ke zvýšenému státnímu zájmu o fyzickou zdatnost obyvatelstva, jež se díky svému brannému významu navrátila do sféry základních společenských hodnot. Vyhrocená revolučně-válečná situace provázená emancipačním bojem národů se tak stala iniciátorem prudkého rozmachu tělesné výchovy. Jistě není bez zajímavosti, že ho můžeme paradoxně nejviditelněji pozorovat ve státech, jež podlely právě Francii, a to zejména v Prusku.

Expanze Napoleonovy velké armády vyvolala v řadě okupovaných a pokořených států značnou nevoli a bouře proti francouzské nadvládě. S mimořádnou intenzitou se tento jev projevilo v Německu, jež bylo koncem 18. století politicky roztříštěno do řady samostatných států a jehož značná část byla okupována napoleonskými vojsky. Základnou protifrancouzského

odboje se stalo Prusko, které ačkoliv bylo v roce 1806 poraženo, zůstalo nezlomeno, a to i navzdory ujednáním Tylžského míru. Utrpěná porážka vedla k zásadním reformám armády; stálé vojsko bylo transformováno v armádu budovanou podle francouzského vzoru na podkladě všeobecné branné povinnosti a s ohledem na poválečné omezení početního stavu pruské armády byly zavedeny speciální formy výcviku, jimiž bylo možné připravit podstatně vyšší počet branců, aniž byl současně překročen mírovými podmínkami stanovený početní limit vojáků ve zbraní. Kromě toho vznikaly v Prusku různé spolky a organizace, jejichž hlavním posláním bylo pěstovat brannou připravenost svých členů. Také městská školní mládež nezůstala stranou. Z podnětu armádních kruhů byla zapojena do příprav protifrancouzského odboje tím, že se měla účastnit fyzické přípravy tak, aby dosáhla optimální fyzické zdatnosti ještě před nastoupením povinné vojenské služby a tak mohlo vzhledem k omezenému času dojít ke zvýšení intenzity odborného výcviku ve zbraní. Tím se otevřel prostor pro hledání optimálních forem hromadného výcviku, vedoucí v letech 1810–1812 ke zrodu turnérských cvičení, u něhož stála výrazná osoba Friedricha Ludwiga Jahna. Turnérské hnutí nabývalo postupem času na síle a jeho výsledky a význam byly nepřehlédnutelné, což ostatně dokládají mnohé pocty osobě Jahna po definitivní porážce francouzských vojsk. Tou nejvýznamnější bylo pověření, aby zavedl tělesnou výchovu jako povinný předmět do pruských škol.

Jak je zřejmé, souvisel rozmach tělesných cvičení koncem 18. a v průběhu 19. století s potřebou jednotlivých států zabezpečit brannou připravenost svých obyvatel. Hledání optimálních forem hromadného výcviku spojené s trendem zavádění všeobecné branné povinnosti, ale také s emancipačním bojem okupovaných národů, vytvořilo podmínky pro vznik velkých tělocvičných systémů, jež si konkurovaly, doplňovaly se, kritizovaly a především vzájemnou konfrontací progresivně vyvíjely. Pokud hovořím o velkých tělocvičných systémech v období dramatických proměn evropské společnosti, nemohu se nezmínit také o českém tělovýchovném hnutí. Jeho vývoj a branný přínos národní emancipaci vzhledem k faktu, že České země tvořily v té době národ uvnitř Rakouska, prošel poněkud jinou cestou, i když nelze říci, že se zcela vymykal uvedenému rámci.

Jahn dal turnérskému hnutí do vínku silný nacionalismus směřující ke sjednocení a obraně německého národa. Povýšil tělocvik na vyšší, vlasteneckou společenskou hodnotu, když ho zvolil jako prostředek k výchově mladých mužů německého národa a k průpravě k chystanému boji proti francouzským podmanitelům. Tento počín inspiroval Miroslava Tyrše, zakladatele českého tělovýchovného hnutí Sokol (1862). Ačkoliv Tyrš Jahna svým způsobem obdivoval, vycházel z něj a hlavní cíl hnutí spatřoval v obecných rysech obdobně, přesto se při koncipování jeho ideového základu vydal vlastní cestou, jež mu vtiskla jedinečný ráz. Jako velký znalec kultury antického Řecka zakotvil ideové zaměření hnutí v jeho tradici. Upoután ideálem kalokagathie, podle něhož přispívalo pěstování fyzické zdatnosti a brannosti k harmonickému rozvoji lidské osobnosti a zodpovědnosti k řecké společnosti, dospěl k poznatku, že stát je silný pouze za předpokladu, že všichni jeho občané jsou silní a stateční a zároveň každému jedinci je "obec" nadevše.

V Tyršově díle se také zrcadlí osobní filosofický postoj. Počátkem 60. let 19. stol. ho uchvátil Darwinův spis *O vývoji druhů* (1859), přijal jeho teorii evoluce a aplikoval ji na společnost. Podle ní je přírodní variabilita organismů a výběr realizován konkurencí – „bojem o přežití“, což chápal jako výzvu k činnosti, překonání pasivity a projevení Schopenhauerovské vůle k životu. Vývoj chápal jako boj o "bytí a trvání", který v případě malých národů musí být

o to intenzivnější, čím menší národ je. Byl přesvědčen, že obdobně jako organismus musí mít zdravý a silný základ schopný rozvoje, aby přežil v evolučním vývoji, musí mít i národ zdravou a silnou podstatu, aby obstál v konkurenčním boji. Hlavní cestu viděl v posílení mravních hodnot jedinců, mezi něž řadil např. sílu, vytrvalost v činnosti, pevnou vůli, statečnost, ušlechtilost, lásku ke svobodě a k vlasti, touhu po sebevzdělání a sebezdokonalování aj. Vědom si principu kalokagathie byl přesvědčen, že důležitou podmínkou mravní zdatnosti každého jedince je zdatnost tělesná a že pouze jejich vyvážená kombinace může zabezpečit národu rozvoj a budoucnost. Proto viděl v tělocviku nejvhodnější prostředek k vybudování a posílení zdravého a mravního národa, jenž si zaslouží dalšího "bytí a trvání". Nebyla to puška, kterou chtěl dát sokolům do rukou, nýbrž pevný mravní potenciál jako základ silného národa. Puška se stala pouze nevyhnutelným prostředkem vzhledem k aktuální situaci, jež byla jednou z nekonečného množství variant budoucího vývoje. Tyršovo geniálně koncipované ideové pojetí hnutí mělo být cestou národa Čechů, Moravanů a Slezanů ve svazku Rakouska-Uherska a zároveň nepostradatelnou přípravou k případnému rozhodnému okamžiku budoucího vývoje evoluce společnosti.

Počátku onoho rozhodného okamžiku se Tyrš nedožil. Po téměř třiceti letech od jeho úmrtí v Tyrolských Alpách vypukla světová válka, která na čtyři roky zmobilizovala do zbraně téměř celý svět a úplně rozložila politicko-společenskou strukturu celé Evropy. Nastalo období, ve kterém měli sokolové dokázat konkrétními činy, že sokolství je životní postoj a ne pouhá póza nebo zaměstnání. Dle mého názoru v této zkoušce obstáli. Vždyť starosta Sokola Dr. Josef Scheiner patřil k zakládajícím členům odbojové organizace Mafie, jež podporovala činnost T. G. Masaryka v zahraničí. V roce 1915 byl rakouskými úřady dokonce vězněn a Sokol byl záhy rozpuštěn. Od srpna 1914 začaly v rámci dohodových armád vznikat české dobrovolnické jednotky, z nichž později povstala čs. zahraniční armáda, a sokolský vliv byl zde zřetelně rozpoznatelný. Jak později zaznělo z úst prezidenta Masaryka: "*Ideály Fügnerovy a Tyršovy se právě v naší armádě osvědčily*".^{*} Tím však branně-státotvorná kapitola sokolského hnutí neskončila. Sokolové se měli podle Masarykových úvah z počátku války stát v případě ruské okupace Českých zemí jakousi národní bezpečnostní stráží a v případě potřeby i národním vojskem. Tak se i stalo, i když za poněkud jiné situace, než jakou předpokládal Masaryk.

Po říjnovém převratu v roce 1918 bylo nezbytné vojensky zabezpečit státní moc na celém území. K zabezpečení tohoto životně důležitého úkolu se však nedostávalo vojenských sil, materiálu a navíc ve společnosti po dlouhých válečných útrapách převládala pacifistická nálada. Legionářské vojsko, které se mělo stát základním stavebním kamenem branné moci, bylo stále ještě za hranicemi a vracet se začalo postupně od konce roku 1918. Na domácí půdě se nacházely pouze zbytky většinou nespolehlivých rakousko-uherských útvarů. V této kritické době se navíc vyskytly nebezpečné separatistické tendence v pohraničí a na Slovensku v souvislosti s územními nároky německé, polské a maďarské menšiny a vlád těchto národních států, které ohrožovaly celistvost a stabilitu státu. Teprve úspěšné vyřešení těchto problémů jak v rovině diplomatické, tak v rovině vojenské mohlo dokončit říjnový převrat a učinit tak definitivní krok k založení samostatného Čs. státu. A právě v tomto složitém mezidobí přispěly ke stabilizaci situace spolky různého charakteru, především tělovýchovného, které vytvářely dobrovolnické formace a částečně tak pomohly zastoupit úlohu armády a četnictva. Vzpomeňme např. na období těsně po říjnovém převratu, kdy sokolové ve spolupráci se členy DTJ, střelci, junáky

* MASARYK, T. G. *Cesta demokracie: Soubor projevů za republiky*. Svazek I. 1918–1920, s. 24.

a hasiči vytvořili oddíly Národních stráží, nebo na Pluky stráže svobody, které byly nápomocny pravidelné armádě v oblasti Těšínska, Slovenska a v boji proti Maďarské republice rad.

Historická tradice sokolského hnutí, jeho domácí i zahraniční odbojová činnost v průběhu války a v neposlední řadě i dominantní zastoupení členů Sokola v dobrovolnických formacích složitěho popřevratového období určovaly jeho silnou pozici ve společnosti. Vůdčí osobnosti Sokola byly povolány do státních služeb, aby se ujaly výstavby nové armády nezávislého státu; starosta Dr. Josef Scheiner se stal vrchním správcem čs. vojsk (později generálním inspektorem čs. vojsk) a náčelník Dr. Jindřich Vaníček spravoval II. odbor pro tělesnou výchovu národa, do jehož působnosti spadaly kromě mravní a tělesné výchovy také vojenský výcvik a organizace kurzů. Jejich jmenování do funkcí bylo logickým vyústěním aktuální situace po říjnu 1918 a zároveň pocta a uznání zásluh sokolskému hnutí. Tato zpočátku neotřesitelná pozice vedoucích funkcionářů Sokola však neměla příliš dlouhého trvání a postupně se rozplývala s krystalizováním názorů na podobu branné soustavy Československa a na způsob výchovy a výcviku vojáka republikové armády. Scheiner zakrátko vycítil, že jeho možnosti slábnou, a v květnu 1919 z úřadu generálního inspektora čs. vojsk odstoupil. Podobný osud potkal o pár let později i Vaníčka, jenž se ve druhé polovině dvacátých let vzdal své funkce a ve svých 65 letech odešel do zasluženého „důchodu“. K jeho rozhodnutí přispěl i fakt, že další vývoj byl nezadržitelný a on již neměl tu moc i nadále prosazovat své myšlenky. Ať už jsou důvody a okolnosti jeho odchodu jakékoliv, pravdou je, že Dr. Jindřich Vaníček položil základy vojenské tělovýchovy, vojenského školství, výchovy a výcviku vojáka nové armády suverénního demokratického státu v souladu s proklamovanými Masarykovými postuláty, podle nichž měla být pro vojáky vojenská služba pokračovací školou, a stal se tak nezapomenutelnou legendou pro příští vojenské tělovýchovné pracovníky.

Podobu a vývoj armádní tělovýchovy meziválečného období jsem se pokusil přiblížit v celé šíři její rozmanitosti ve druhé části disertační práce. S ohledem na nekonečnou složitost problému – byť tvořil pouze nepatrný zlomek objektivní reality – jsem zvažoval různé možnosti jeho uchopení a rozhodl se přistoupit k němu systémově. S interpretací výsledků mé práce, které zahrnují odpovědi na otázky z rozmanitých oblastí armádní tělovýchovy meziválečného Československa, se může čtenář seznámit v dílčích kapitolách, resp. podkapitolách, jež byly zpracovány jako relativně samostatné celky, ovšem pod zorným úhlem zkonstruovaného systémového modelu, který je umožnil vyložit v komplexnějších souvislostech. I přesto si však neodpustím jejich alespoň stručnou závěrečnou bilanci vyjádřenou časovými etapami vývoje systému.

První etapu 1918–1920 bychom mohli vzhledem k popřevratové situaci ve státě označit za období improvizace a počátku koncepčních prací. Ve druhé etapě 1920–1921 zaznamenáváme vydáním Branného zákona postupnou stabilizaci armády a zavádění první koncepce armádní tělovýchovy. Následující, třetí etapu 1922–1926 lze charakterizovat jako období vzestupu a pádu Vaníčkovy Výchovného odboru při Hlavním štábu MNO. Čtvrtá etapa 1927–1933 je provázená krizí armádní tělovýchovy a hledáním nové, pokrokovější koncepce, která měla reagovat na zkušenosti z předchozích období a více přilnout k vlastnímu vojenskému výcviku. Závěrečná, pátá etapa 1934–1938 představuje fungování armádní tělovýchovy podle inovované koncepce, tentokrát však již v období graduujícího mezinárodního napětí. Teprve až v samotném závěru došlo pod tlakem nepříznivých okolností k vytvoření takových podmínek armádní tělovýchovy, které umožnily relativně plnou funkčnost všech hraničních prvků systému a plnohodnotnou a účelnou kooperaci se systémem vlastního vojenského výcviku. K reálnému

zhodnocení výstupů systému vojenského výcviku, resp. subsystému armádní tělovýchovy však již nedošlo. Události Mnichova odsunuly dosavadní práci a zkušenosti Čs. armády suverénního státu do propadliště dějin, aby pak byly znovu oživeny a mohlo být na ně navázáno po skončení velké tragédie lidstva – 2. světové války.

VÝBĚR PRAMENŮ A LITERATURY POUŽITÝCH V PRÁCI

PRAMENY

ARCHIVNÍ PRAMENY

Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv Praha

Fondy a sbírky z let 1914–1939:

Fond Čs. legie ve Francii

- Čs. divize ve Francii;
- Velitelství 21. střeleckého pluku;
- Velitelství 22. střeleckého pluku;
- Čs. prapor v Cognacu;
- Společné náhradní těleso Cognac.

Fond Ministerstva národní obrany:

- MNO-presídium 1918–1923;
- MNO-presídium 1924–1926;
- MNO-presídium 1927–1939;
- MNO-generální inspektorát čs. branné moci;
- MNO-vojenská kancelář prezidenta republiky.
- MNO-Hlavní štáb:
 - HŠ-oddělení školské a výcvikové;
 - HŠ-operační oddělení;
 - HŠ-organizační oddělení;
 - HŠ-oddělení branné výchovy.

Fond Vojenské školy 1918–1939

Osobní archivy:

- Pozůstalost Františka Erbena;
- Pozůstalost Josefa Švece.

Sbírky:

- Vojenské kroniky a fotoalba;
- Sbírka historických prací;
- Sbírka kvalifikačních listin;
- Sbírka služebních knih branné moci 1918–1939;
- Sbírka fotografií (fotoarchiv VHA).

Varia – Předsednictvo Československé obce sokolské.

Vojenský historický ústav – knihovna

Sbírkové fondy:

- Nejnovější fond od r. 1914 do současnosti;
- Periodika;
- Fond dokumentů na CD-ROM a videokazetách.

Národní muzeum – Historické muzeum – Archiv a knihovna Oddělení dějin tělesné výchovy a sportu

Sbírkové fondy:

- Fotoarchiv;
- Listinný archiv:
 - Fond ČOS;
 - Pozůstalost Josefa Scheinera;
 - Pozůstalost Jindřicha Vaníčka.

PUBLIKOVANÉ DOKUMENTY

Bezpečnostní strategie České republiky. Praha, 2003. 21 s. Schválená vládou ČR dne 10. prosince 2003.

Branný zákon a branné předpisy z roku 1927. Praha: MNO, 1927. 280 s.

BŘACH, R., GUELTON, F. *Francouzská vojenská mise v Československu: Edice dokumentů.* 1. vydání. Praha: Historický ústav AVČ, 1999. 172 s. Série I.; Sv. 2A: 1919–1920: Běžné zprávy.

II. Mezisletové závody Československé obce Sokolské v Praze 6., 7. a 8. července 1923: Výstaviště-Stadion. Vojenská plovárna. Divadlo varieté. Vyšehrad. Praha: ČOS, 1923. 59 s.

Doktrína Armády České republiky. Vyškov: Správa doktrín ŘeVD, 2004. 148 s.

Jednací řád Poradního sboru pro tělesnou výchovu při ministerstvu veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy. Praha: MVZTV, 1935. 11 s.

KLOFÁČ, V. J. *Armáda a český národ: Vojenské řeči na říšské radě a delegacích r. 1908.* Praha: Nákladem Dra. A. Hajna a spol., 1908. 56 s.

MAREK, J., ROUBAL, L. *Dokumenty k úloze Sokola v období boje o charakter republiky v letech 1918–1920.* Praha: SPN, 1965. 168 s.

MASARYK, T. G. *Cesta demokracie: Soubor projevů za první republiky. Svazek I. 1918–1920, II. 1921–1923.* 3. nezměněné vyd. Praha: ČIN, 1934. 528 s. (I.), 558 s. (II.).

Nařízení vlády republiky Československé ze dne 12. listopadu 1920, kterým se provádí zákon č. 228 Sb. z. a n., o zřízení poradního sboru pro tělesnou výchovu. Sbírka zákonů a nařízení státu československého, roč. 1920, s. 1547–1548.

Návrh ČOS na úpravu tělesné výchovy v Republice československé. Praha: ČOS, 1919. 50 s.

Několik dokumentů z dějin československé legie ve Francii. In Československé legie ve Francii: Druhý sborník francouzských legionářů, vydaný v 80. roce života prvního prezidenta Československé republiky T. G. Masaryka. Editor sborníků Preininger, L. Praha: Kruh francouzských legionářů, 1930. s. 27–42.

Organizační řád Svazu národních gard republiky československé. Praha: Svaz Národních Gard RČS, 1935. 43 s.

PREININGER, L. *Úvahy a myšlenky armádního generála L. E. Fauchera.* Praha: SČD, 1936. 36 s.

Rok práce. Praha: Tiskový odbor Presidia Ministerské rady, 1919. 215 s.

ROUBAL, E., ŠIMON, E. *Tělocvik na středních školách: Na podkladě výnosu MŠNO ze dne 14. 7. 1933, č. 4547, Ministerský věstník XV, č. 52.* Praha: Státní nakladatelství, 1934. 19 s.

Stanovy Národní gardy 1 hl. města Prahy a Svazu národních gard RČS. Praha: Svaz Národních Gard RČS, 1935. 70 s.

Stanovy Svazu Československého důstojnictva a jeho odboček. Jednací řády. Pravidla Mayerova Podpůrného Fondu pro sirotky a vdovy členů SČD a Slávikova Podpůrného Fondu pro nezaměstnané záložní důstojníky. Praha: SČD, 1935. 39 s.

Střelecká jednota v Rokycanech. Pozvání k IV. národním střeleckým závodům o ceny Střelecké jednoty v Rokycanech. Rokycany: [s.n.], 1931. 21 s.

TYRŠ, M. *O sokolské ideji I.* Praha: ČOS, 1930. 227 s.

Úřední podrobný pořad IX. sletu všesokolského na oslavu stých narozenin Dr. Miroslava Tyrše za účasti svazu "Slovanské sokolstvo" v Praze 1932. Praha: ČSO, 1932. 47 s.

VESELÝ, Z. *Dějiny České politiky v dokumentech.* 1. vyd. Praha: Professional Publishing, 2005. 764 s. ISBN 80–86419–89–4.

VKPR. *Armáda, brannost národa a obrana státu: Projevy presidenta Dr. Edvarda Beneše.* Praha: SČD, 1937. 192 s.

Vojenská strategie České republiky. Praha: MO-AVIS, 2004. 16 s. Schválena vládou ČR dne 9. června 2004, usnesením č. 578. ISBN 80-7278-235-5.

VOREL, J. Branná výchova: Zákon č. 184/1937 Sb. z. a n. a prováděcí předpisy. Právo Československé: Sborník zákonodárství a judikatury. 1938, roč. V, č. 2, s. 3–194.

Výbory brannosti podle zákona o branné výchově. Praha: [s.n.], 1938. 15 s.

WEIGNER, K. Návrh na zřízení tělovýchovného ústavu Tyršova. Praha: Ed. Grégr a syn, 1929. 22 s.

WEIGNER, K. Zprávy povšechné a zprávy podrobné o státních kurzech tělovýchovných v letech 1932–1936. Praha: MVZTV, 1932. 39 s., 1933. 34 s., 1934. 53 s., 1935. 45 s., 1936. 48 s.

Zákon č. 228 Sb. z. a n. ze dne 30. března 1920 o zřízení Poradního sboru pro tělesnou výchovu. Sbírka zákonů a nařízení státu československého, 1920, s. 517–518.

Zákon č. 73 Sb. z. a n. ze dne 9. dubna 1935, jímž se zřizuje Tyršův státní tělovýchovný ústav. Sbírka zákonů a nařízení, 1935, s. 186.

Zákon o branné výchově s hlavními prováděcími předpisy. Uspořádal a vysvětlivkami opatřil L. Veverka. Praha: SDTJ, 1938. 79 s. Edice příruček branné výchovy Dělnických tělocvičných jednot; sv. 1. VKPR. Armáda, brannost národa a obrana státu: Projevy presidenta Dr. Edvarda Beneše. Praha: SČD, 1937. 192 s.

ÚŘEDNÍ TISKOVINY

Dokumenty (tisky, stenografické záznamy) Národního shromáždění československého 1918–1920 a Národního shromáždění republiky Československé 1920–1925, 1925–1929, 1929–1935, 1935–1938. (citace zdroje viz oddíl Literatura/Pomocná/Elektronické zdroje/Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna: Dokumenty českého a slovenského parlamentu)

Dokumenty (tisky, stenografické záznamy) Senátu Národního shromáždění republiky Československé 1920–1925, 1925–1929, 1929–1935, 1935–1938. (citace zdroje viz oddíl Literatura/Pomocná/Elektronické zdroje/Senát parlamentu České republiky)

MNO-I./4. odd. Zdravotní statistika čs. armády za dobu od 1. října 1921 do 30. září 1925: Svazek I. Praha: MNO, 1927. 25 s.

MNO-I./4. odd. Zdravotní statistika čs. armády za dobu od 1. října 1921 do 30. září 1925: Svazek II. Praha: MNO, 1929. 95 s.

MNO-I./4. odd. Zdravotní statistika čs. armády za dobu od 1. října 1921 do 30. září 1925: Svazek III. Praha: MNO, 1931. 129 s.

Osobní věstníky MNO 1918–1939.

Sborník důvěrných výnosů MNO 1928–1939.

Schematismus branné moci československé: Ročník I. Praha: MNO, 1922. 203 s.

Schematismus branné moci československé: Ročník II. Praha: MNO, 1923. 691 s.

Schematismus československé branné moci: Ročník III. Praha: MNO, 1924. 752 s.

Schematismus československé branné moci: Ročník IV. Praha: MNO, 1925. 624 s.

Schematismus československé branné moci: Ročník VII. Praha: MNO, 1928. 572 s.

Schematismus československé branné moci: Ročník VIII. Praha: MNO, 1929. 571 s.

Schematismus československé branné moci: Ročník IX. Praha: MNO, 1930. 716 s.

Schematismus československé branné moci: Ročník X. Praha: MNO, 1931. 697 s.

Schematismus československé branné moci: Ročník XIII. I–II. díl. Praha: MNO, 1934. 457 s.

Státní úřad statistický. Statistická ročenka Republiky československé. II., III., IV. Praha: Státní úřad statistický, 1925. 656+172 s. (II.), 1928. 470 s. (III.), 1932. 486 s. (IV.).

Státní úřad statistický. Statistická ročenka Republiky československé I., III., IV. Praha: Orbis, 1934. 330 s. (I.), 1936. 299 s. (III.), 1937. 345 s. (IV.).

Věcné věstníky MNO 1918–1939.

Věstníky MŠANO 1934–1936, 1938.

Věstník MVZTV 1930.

Vojenská statistika. Praha: MNO, 1928. – s.

SLUŽEBNÍ PŘEDPISY, SMĚRNICE A PŘÍRUČKY

- Boj zblízka: Boj bodákem: Š-II-1. Praha: MNO, 1934. 41 s.
- Boj zblízka: Boj šavlí a používání pistole a pušky na koni: Š-II-2. Praha: MNO, 1934. 19 s.
- Boj zblízka: Sebeobrana: Š-II-3. Praha: MNO, 1938. 124 s.
- Cvičební řád pro cyklistické jednotky: G-IX-2. Praha: MNO, 1936.
- Cvičební řád pro pěchotu. Irkutsk, 1919. 96 s.
- Cvičební řád pro pěchotu: Bojový výcvik: P-I-2. Praha: MNO, 1935.
- Cvičební řád pro pěchotu: Polní výcvik: P-I-3. Praha: MNO, 1937.
- Cvičební řád pro pěší vojsko: P-I-1. Praha: MNO, 1923. 384 s.
- Cvičební řád pro jezdeckvo: Bojový výcvik: K-I-2. Praha: MNO, 1933. 263 s.
- Cvičební řád pro jezdeckvo: Jízda vozmo: K-II-1. Praha: MNO, 1922. 64 s.
- Dodatky k zatímnímu cvičebnímu řádu pro jezdeckvo: K-1,d. Praha: MNO, 1923. 74 s.
- ČERNÝ, V. Tělesná výchova vojenská. Praha: SČD, 1925. 178 s.
- Jezdecké soutěže: Sm-45. Praha: MNO, 1935. 28 s.
- Jízda koňmo a vozmo čs. dělostřelectva: Vo-2,a. Praha: MNO, 1921. 143 s.
- Jízda na lyžích: Sešit 1, technický výcvik: Š-I-3. Praha: MNO, 1930. 116 s.
- Komise pro tělesnou výchovu organizačního oddělení vojenské správy Ministerstva vojenství. Příručky pro tělesnou výchovu: Společná cvičení prostná, s puškou a s kladinami. Praha: Nákladem vlastním, [19_?]. 20 s.
- Lyžařský závodní řád čs. branné moci. Praha: MNO, 1924. 23 s.
- Lyžařský závodní řád čs. branné moci: Š-I-6b. Praha: MNO, 1930. 38 s.
- Mravní výchova vojska: Š-III-1. Praha, 1930.
- Odborné školy a kurzy: Sm-205. Praha: MNO, 1936.
- Osvětová a mravní výchova vojska: Vých-1. Praha, 1920. 30 s.
- Pokyny pro závody Československého vojska v Irkutsku. Irkutsk: Komise pro tělesnou výchovu, 1919. – s.
- PROCHÁZKA, R. Počátky prostného tělocviku. Gallarate: Velitelství c. s. domobrany, 1919. – s.
- Prozatímní cvičební řád polního dělostřelectva: Vo-2. Praha: MNO, 1920. 53 s.
- Předpis pro cyklistickou eskadronu: K-1,f. Praha: MNO, 1923. 120 s.
- Předpis pro ženijní službu jezdeckta: K-1,g. Praha: MNO, 1923.
- Předpisy pro výcvik a výchovu pěchoty: Základní výcvik: Vo-1. Praha: MNO, 1920. 214 s.
- Předpisy pro výcvik a výchovu pěchoty: Výcvik bojové skupiny: Vo-1/2. Praha: MNO, 1920. 171 s.
- Předpisy pro výcvik a výchovu pěchoty: Výcvik kulometné roty: Vo-1/4,a. Praha: MNO, 1920. 130 s.
- Příručka výchovy k národní brannosti v Čsl. Orlu. Brno: Čsl. Orel, 1934. 400 s.
- Působení a správa Vojenských zátiší: Vých-5, zatímní předpis. Praha: MNO, 1921. 22 s.
- Rukověť branné výchovy: Nižší stupeň. Praha: Vědecký ústav vojenský, 1934. 260 s.
- Rukověť branné výchovy: Vyšší stupeň. Praha: Vědecký ústav vojenský, 1936. 391 s.
- Sebeobrana: Š-I-2. Praha: MNO, 1925. 138 s.
- Seznam spolků, do nichž mohou vojenské osoby v činné službě vstoupit bez zvláštního svolení: Přír. 66. Praha: MNO, 1934. 16 s. Obsahuje doplňky 1–7.
- Směrnice pro hipické závody a dostihy: Sm-45. Praha: MNO, 1931. 20 s.
- Střelecká instrukce branné moci: P-III-1. Praha: MNO, 1924. 6 sešitů: 47 s. (1), 46 s. (2), 13 s. (3), 16 s. (4), 63 s. (5), 50 s. (6).
- Střelecké závody vojskových těles: Sm-75. Praha: MNO, 1932.
- Šerm bodákem: Š-I-3a. Praha: MNO, 1923. 66s.
- Šerm šavlí: Š-I-3b. Praha: MNO, 1929. 228 s.
- Školy a kurzy: Všeobecná ustanovení: Š-V-1. Praha: MNO, 1934. 35 s.
- Tělesná výchova vojska Československého: Vo-1,a. Praha: MNO, 1920. 28 s.
- Tělesná výchova vojska: Tělocvik ranní: Š-I-1, 2. sešit. Praha: MNO, 1931. 120 s.
- TRUD, F. Výcvik nováčků: Metodika a osnova výcviku podle cvičebního řádu. Praha: SČD, 1923. 184 s.

- Vojenská zátíží: Š-III-3, II. vyd. + sborník výnosů. Praha: MNO, 1926.
- Vojenský cvičební řád. Řím, 1918. 40 s.
- Vojenský tělocvik: Š-I-1, Sešit I–IV. Praha: MNO, 1935. Sešit I. Vojenský tělocvik (18 s.), sešit II. Základní tělocvik (105 s.), sešit III. Ranní tělocvik (31 s.), sešit IV. Polní tělocvik (33 s.).
- Všeobecné směrnice pro výcvik: Sm-15. Praha: MNO, 1937. 73 s.
- Všeobecné základy dělostřeleckého výcviku a pěší výcvik: Zatímní předpis: D-I-1. Praha: MNO, 1924.
- Výcvik dělostřelectva: Dělostřelecké jednotky: Sm-26,a. Praha: MNO, 1933.
- Výcvik dělostřelectva: Automobilní jednotky: Sm-26,b. Praha: MNO, 1935.
- Výcvik letectva: Sm-25. Praha: MNO, 1933.
- Výcvik pěchoty: Sm-21. Praha: MNO, 1935.
- Výcvik služeb: Sm-29,a-f: Zdravotnická (a), Zbrojní (b), Hospodářská (c), Veterinární, remontní a podkovářská (d), Vojenský zeměpisný ústav (e), Justiční (f). Praha: MNO, 1933.
- Výcvik v jízdě koňmo: K-II-1. Praha: MNO, 1936. 120 s.
- Výcvik ženijního vojska: Sm-28. Praha: MNO, 1933.
- Zatímní řád pro jezdecko: K-1,a. Praha: MNO, 1922. 214 s.
- Závodní řád pro mezinárodní překážkový závod vojenských tělocvičných škol při VIII. všesokolském sletu v roce 1926 v Praze. Praha: [s.n.], 19_?. 28 s.
- Závody čs. branné moci v roce 1923: Pořad, rozsah, řády. Praha: MNO, 1923. 136 s.
- Závody dělostřelectva: Sm-58. Praha: MNO, 1930. 42 s.
- Závody vozatajstva: Sm-71. Praha: MNO, 1932. 21 s.

MEMOÁRY

- BENEŠ, E. Světová válka a naše revoluce: Vzpomínky a úvahy z bojů za svobodu národa (I-II.). Praha: Orbis a Čin, 1927. 537 s. (I.), 612 s. (II.).
- Cestami odboje: (Jak žily a kudy táhly čs. legie) I-V. Hlavní redaktor Zemana, A. Praha: Pokrok, 1926. 372 s. (I.), 1927. 491 s., 409 s. (II., III.), 1928. 572 s. (IV.), 1929. 372 s. (V.).
- COUBERTIN, P. Olympijské paměti. Přel. Kroutil, J. 1. vyd. Praha: Olympia, 1977. 187 s. Přeloženo z francouzského originálu Mémoires Olympiques, vydaného nakl. Bureau international de pédagogie sportive v Lusanne r. 1931.
- Československé legie ve Francii: Druhý sborník francouzských legionářů, vydaný v 80. roce života prvního prezidenta Československé republiky T. G. Masaryka. Editor sborníku Preininger, L. Praha: Kruh francouzských legionářů, 1930. 394 s.
- KALHOUS, R. Budování armády. Praha: Melantrich, 1936. 270 s.
- MACHAR, J. S. Pět roků v kasárnách: Vzpomínky a dokumenty. Praha: Aventinum, 1927. 480 s.
- MASARYK, T. G. Světová revoluce: Za války a ve válce 1914–1918. Praha: Orbis-Čin, 1925. 650 s.
- Pod slavnými prapory starodružiníků: Historické vzpomínky (I-V.). Rediguje Lauseger, E. E. Praha: Knihovna „České beletrie“, 1927. 156 s. (I.), 1928. 158 s. (II.), 1929. 156 s. (III.), 154 s. (IV.), 1932. 158 s. (V.)
- PROCHÁZKA, R. Náš náčelník: Sborník prací o životě a díle slavného náčelníka ČOS bratra Dr. J. Vaníčka. Praha: ČOS, 1932. 172 s.
- ROŠICKÝ, J. Rakouský orel padá: Jak byla naše revoluce doma připravena a 28. října 1918 provedena vojensky. Praha: Max Forejt, 1933. 261 s.
- RYŠAVÝ, J. Kronika I. pluku Stráže svobody. Praha: Litera, 1938. 232 s.
- RYŠAVÝ, J. Kronika II. pluku Stráže svobody: České Budějovice. Praha: Litera, 1947. 176 s.
- ŠVEC, J. Deník plukovníka J. Švece: Díl II. Irkutsk: Informačně-Osvětový odbor Ministerstva vojenství, 1919. 112 s.
- ŠVEC, J. Deník plukovníka J. Švece: Díl I. Jakatěrinburk: Odbočka čs. Národní rady v Rusku, 1918. 95 s.
- VEJCHODA-AMBROS, M. Přehled činnosti Poradního sboru pro TV při MVZTV v tříletí 1935–1937. Praha: [s.n.], 1938. 66 s.

DOBOVÁ LITERATURA A PUBLICISTIKA

- Almanach na paměť činnosti Dr. J. Vaníčka ve výchovném odboru MNO.* Praha: [s.n.], 1928. 90 s.
- Almanach osvětové práce v našem vojsku.* Praha: [s.n.], 1925. 427 s.
- BEDNAŘÍK, F., POLI, D. G. *Rota „ASTICO“: Život a činnost československé výzvědné roty v Itálii.* Praha: Památník odboje, 1923. 125 s.
- BENEŠ, E. *Demokratická armáda, pacifismus a zahraniční politika.* Praha: Orbis, 1932. 80 s.
- BLÁHA, S. *Co dal Masaryk armádě a brannosti národa.* Praha: Vědecký ústav vojenský, 1936. 87 s.
- BRYCH, A. *Porady o tělesné výchově. Vojenská výchova. 1926–1927, roč. II, č. 1/2, s. 2–3.*
- BRYCH, A. *Tělesná výchova ve vojsku v roce 1926.* In *Almanach sportu a tělesné výchovy na rok 1926.* Praha: Expedice almanachu sportu, 1926. s. 31–35.
- BUREŠ, P., PLICHTA, J. *Sport a tělesná kultura v čsl. republice a cizině.* Praha: Nakladatelství almanachu sportu, 1931. 575 s.
- ČINČERA, J. *Fakulta tělesné výchovy. Sokol. 1919, roč. XLV, s. 68–69.*
- DOLENSKÝ, J. B. *Branná výchova a škola. 2. zcela přepracované vyd.* Praha: Státní nakladatelství, 1937. 24 s.
- EJEM. *Něco o ranní půlhodince. Vojenská výchova. 1934, roč. X, č. 1, s. 8.*
- ERBEN, F. *Tělocvičné novinky sibiřské: řada I-II.* Praha: [s.n.], 1920. 65 s. (I.), 1921. 63 s. (II.)
- ERBEN, F. *Dr. Vaníček loučí se s vojenskou tělocvičnou školou pro tělesnou výchovu. Věstník sokolský: List Československé obce sokolské. 1928, roč. XXX, s. 4–6.*
- ERBEN, F. *Prostná cvičení starších cvičenců: Pro X. všesokolský slet v Praze r. 1938.* Praha: ČOS, 1937. 84 s.
- FRYČEK, V. *Pluk Doss'Alto.* Praha: Památník odboje, 1926. 132 s.
- GRUNCL, K. *Lyžařský výcvik ve francouzské armádě. Vojenská výchova. 1937, roč. XIV, č. 5, s. 73–74.*
- GRUNCL, K. *Mladší důstojník a tělesná cvičení. Vojenská výchova. 1936, roč. XIII, č. 7, s. 98.*
- GRUNCL, K. *Výcvik vojína v boji zblízka. Vojenská výchova. 1932, roč. VIII, č. 8, s. 115–118.*
- GRUNCL, K. *Tělesná výchova mužstva kulometných rot. Vojenská výchova. 1935, roč. XI, č. 1, s. 7–8.*
- HANZL, C. *Ročenka k desetiletí Svazu čsl. důstojnictva 1920–1930.* [s.l.]: SČD, 193_. 40 s.
- HANZL, C., OPRAVIL, A. *Ročenka k pětiletí čsl. důstojnictva.* Praha: SČD, 1925. 126 s.
- HAVEL, B. *Sokolstvo o převratu. Věstník sokolský: List Československé obce sokolské. 1928, roč. XXX, s. 733–740.*
- HELLER, A., MACHOTKA, J. *Americké hry.* Praha: MNO, 1920. 82 s.
- HLAVSA, J. *Přísaha republičky: společná cvičení mužů: pro X. všesokolský slet v Praze r. 1938.* Sestavil František Pecháček. Praha: ČOS, 1937. 52 s.
- HOLEČEK, J. *Antika-Brannost-Legie: Několik studií a poznámek. 1. vyd.* Praha: Svaz národního osvobození, 1937. 124 s.
- HOPJAN, R. *Zběžná polní stavba lehkým telefonním kabelem v zimě na lyžích. Vojenská výchova. 1931, roč. VII, č. 10, s. 155–156.*
- HUDEC, R. *Památník čs. rotmistřů z povolání.* Praha: Ústřední svaz čs. rotmistřů z povolání, 1923. 815 s.
- CHALUPNÝ, E. *Tyršův poměr k vojsku a sokolský program ke vzniku časopisu SOKOL a stati Náš úkol, směr a cíl.* Praha: ČOS, 1928. 58 s.
- JAHN, F. *Cyklistické jednotky, použití jich v boji a jejich organizace. Vojenská výchova. 1932, roč. VII, č. 10, s. 149–155.*
- JANDÁSEK, L. *Význam Dr. Mir. Tyrše v případě našeho osvobození.* Praha: ČOS, 1929. 29 s.
- JANDÁSEK, Z. *Za společným cílem. (Sokolstvo a legionáři).* Brno: Moravský Legionář, 1923. 36 s.
- JEŽEK, Z. *Boj o Slovensko: V letech 1918–1919.* Praha: [s.n.], 1928. 187 s.
- KARLÍK, J. *Náš branný systém jakým jest a měl by být.* Písek: Vlastním nákladem, 1924. 167 s.
- KARLÍK, J. *Unifikace a personální systém naší armády.* Praha: Josef Šrámek, 1924. 157 s.
- KIRINOVIČ, Ž. *Úvaha o účelu a rozsahu učebné látky vojenské tělesné výchovy. Vojenská výchova. 1932, roč. VIII, č. 3, s. 43–45.*
- KNOTEK, J. *K článku špkt. Štěrbý: Šerm bodákem. Vojenská výchova. 1932, roč. VIII, č. 3, s. 39–40.*
- Kolektiv autorů. *Armáda a národ.* Praha: Národní rada Československa, 1938. 520 s.
- Kolektiv autorů. *Deset let Československé republiky I, III.* Praha: Státní tiskárna, 1928. 554 s. (I.), 697 s. (II.)

- Kolektiv autorů. *Dvacet let československé armády v osvobozeném státě*. Praha: Orbis, 1938. 234 s.
- KREJČÍ, A. Dr. *Jindra Vaníček*. Brno: Moravský Legionář, 1934. 92 s.
- KREJČÍ, A. Dr. *Josef Scheiner*. 2. vyd. Brno: Moravský Legionář, 1932. 30 s.
- KREJČÍ, A. T. G. *Masaryk a Sokol*. 2. rozš. vyd. Brno: ČSO a Moravský legionář, 1937. 63 s.
- KREJČÍ, A., aj. T. G. *Masaryk, Sokolstvo, Sokolství*. Brno: Moravský legionář, 1935. 118 s.
- KUBEŠ, J. Šerm-boj-obrana. *Vojenská výchova*. 1932, roč. VIII, č. 8, s. 125–126.
- KUČERA, R. *Jezdeckto: Jeho organizace a úkoly a jak je plní, hledíc k ustanovení Polního řádu G-V*. Praha: Vědecký ústav vojenský, 1928. 126 s.
- KUDELA, J. Čs. *Vojsko v Itálii*. Praha: ČOS, 1928. 41 s.
- KUDELA, J. Čs. *Vojsko ve Francii*. Praha: ČOS, 1928. 28 s.
- KUDELA, J. *Sokol a legie*. Brno: Moravský Legionář, 1923. 38 s.
- KUDELA, J. *Tyrš a Zborov: Několik úvah*. Brno: Moravský Legionář, 1932. 28 s.
- KUNZ, J. *Sokol a Rakousko*. Praha: ČOS, 1930. 126 s.
- LASOVSKÁ, F. *Sokolstvo za války a převratu: Příspěvek k dějinám odboje*. Praha: ČOS, 1928. 46 s.
- MICKA, M. *Tělesná výchova ve vojsku*. *Vojenská výchova*. 1925, roč. I, č. 1, s. 5–6.
- MNO. *Československá armáda v prvním desetiletí republiky*. Praha: Orbis, 1928. 155 s.
- MRAČEK, F. *Vojenská škola pro tělesnou výchovu v Praze*. In PLICHTA, J. *Almanach sportu a tělesné výchovy na rok 1925*. Expedice Almanachu sportu: Praha, 1925. s. 18–19.
- OČENÁŠEK, A. *Sokolské usilování o povinnou výchovu národa*. *Sokol*, 1919, roč. XLV, s. 125–126.
- Památník odboje. Památce Zborova 1917–1927*. 1. vyd. Praha: "Za svobodu", 1927. 127 s.
- Památník osmého sletu všesokolského v Praze 1926: Sešit I. – III*. Praha: ČOS, 1926. 128 s.
- Památník VII. sletu všesokolského v Praze 1920*. Praha: ČOS, 1923. 268 s.
- Památník X. všesokolského sletu v Praze 1938*. Uspořádal a zpracoval Rudolf Procházka. Praha: ČOS, 1939. 323 s.
- PECHÁČEK, F. *Sokolská brannost: zvláštní vystoupení mužů o X. všesokolském sletě v Praze 1938*. Praha: ČOS, 1937. 69 s.
- PECHÁČEK, F. *Příklady cvičebních hodin v tělocvičně: praktický rozbor cvičební látky škol ČOS*. Praha: ČOS, 1940. 207 s.
- PELIKÁN, J. Dr. *T. G. Masaryk a sokolský program*. Praha: ČOS, 1925. 23 s.
- PELIKÁN, J. *Náš bratr Jindra: Knížka o vůdci československého sokolstva bratru JUDru J. Vaníčkovi*. Praha: F. Žďárský, 1926. 72 s.
- PEROUTKA, F. *Budování státu I–V.: 1918–1921*. Brno: Polygrafie, 1933. 528 s. (I.), 1934. 844 s. (II/1, II/2), 1936. 735 s. (III.), 1936. 719 s. (IV–V.)
- PLICHTA, J. *Almanach sportu a tělesné výchovy na rok 1924–1935*. Praha: Expedice almanachu sportu, 1924. 200 s., 1925. 224 s., 1926. 208 s., 1927. 198 s., 1928. 192 s., 1929. 104 s. (1929–1930), 1931. 152 s., 1932. 168 s., 1933. 208 s., 1934. 151 s., 1935. 188 s.
- Porada tělocvičných referentů všech posádek republiky. *Bratrství*. 1919, roč. II, č. 9, s. 3.
- PROCHÁZKA, R. *Tělesná výchova vojenská*. *Vojenské rozhledy*. 1926, roč. VII., s. 101–105.
- PROCHÁZKA, R. *Tělesná výchova našeho vojáka*. *Vojenská výchova*. 1928, roč. IV., č. 3/4, s. 36–39.
- RYŠAVÝ, J. *Stručný nástin dějin pluků Stráže svobody sokolských praporů a setnin z let 1918–1919*. Praha: Sdružení pluků Stráže svobody, sokolských praporů a setnin z let 1918–1919, 1936. 21 s.
- SČD. *Dvacet let československé armády v osvobozeném státě*. Praha: Orbis, 1938. 234 s.
- SKÁLA, A. *Švecův vzpomínkový slet sokolský*. Třebíč: [s.n.], 1933. 32 s.
- SKÁLA, J. *Jak využít sportu a tělovýchovy pro vojenský výcvik*. *Vojenská výchova*. 1931, roč. VII, č. 10, s. 145–148.
- SKOKAN, J. *Veřejné vystoupení vojenské tělocvičné školy při příležitosti 10. výročí jejího trvání*. *Věstník MVZTV*, 1930, roč. XII, s. 26–29.
- SMITKA, F. *Státní převrat v Českých Budějovicích a jihočeské sokolstvo*. České Budějovice: Sokolská župa Husova, 1928. 112 s.
- SOUKUP, F. A. *Škola a brannost: Studie pedagogicko-didaktická*. 2. přeprac. vyd. Praha: SČD, 1938. 335 s.

- SOUKUP, F. A. *Školní výchovou k brannosti národa: Studie pedagogicko-didaktická*. 1. vyd. Praha: SČD, 1932. 308 s.
- SOUKUP, F. A. *Tyršova idea národní armády*. 2. vyd. Praha: SČD, 1936. 153 s.
- SOUKUP, J. F. *Boj zblízka. Vojenská výchova*. 1937, roč. XIV, č. 9–10, s. 144–145.
- Stráž svobody: Občané! Tělocvičný ruch*. 1918, roč. XII, č. 11, s. 142–143.
- Střelecký almanach vydaný na oslavu 30letého trvání Československé obce střelecké v Praze: 1897–1927*. Praha: ČOS, 1927. 45 s.
- SVOJSÍK, A. B., NOVÁK, J. *Skauting brannou výchovou mládeže*. Praha: SČD, 1936. 45 s.
- SÝKORA, J. *Militarism a milice*. Praha: SDTJ, 1923. 176 s.
- ŠIKÝŘ, K. *Dělnické tělocvičné jednoty při tvoření republiky: Jejich účast v plucích Stráže svobody a v bojích na obranu Slovenska*. Praha: SDTJ, 1938. 50 s.
- ŠIMON, J. *Národní Střelectvo a obrana naší vlasti*. Praha: Čsl. Národní Svaz Střelecký, 1928. 71 s.
- ŠINDELÁŘ, J. *Branná příprava (předvojenská výchova) naší mládeže*. Plzeň: Theodor Mareš, 1930. 24 s.
- ŠINDELÁŘ, J. *Tyrš a brannost národa: Výňatky z úvah a řečí Dr. Miroslava Tyrše v přednášce "O brannosti-zdatnosti národa"*. Praha-Plzeň: Jan Kobes, 1932. 35 s.
- ŠPÍREK, E. *Ranní půlhodinka. Vojenská výchova*. 1931, roč. VII, č. 9, s. 134.
- ŠTĚRBA, V. *Šerm bodákem. Vojenská výchova*. 1932, roč. VIII, č. 2, s. 25–27.
- TICHÝ, J. *Jak vésti tělesnou výchovu vojenskou I-III. Vojenská výchova*. 1934, roč. X, č. 8–10, s. 121–122 (I.), 134–136 (II.), 158–156 (III.).
- TRNKA, J. *Výcvik mužstva I. a II. presenčního ročníku. Vojenská výchova*. 1937, roč. XIV, č. 1, s. 3–5.
- TYRŠ, M. *Náš úkol, směr i cíl: 1871*. Praha: L. Bradáč, 1918. 50 s.
- TYRŠ, M. *Základové tělocviku*. Praha: I. L. Kober, 1873. 164 s.
- ULBRICHT, E. *Hra v ranním tělocviku. Vojenská výchova*. 1933, roč. IX, č. 1, s. 14–15.
- ULBRICHT, E. *Několik zábavných her. Vojenská výchova*. 1933, roč. IX, č. 9, s. 136–139.
- ULBRICHT, E. *Hry. Vojenská výchova*. 1934, roč. X, č. 5, s. 72–73.
- VAIS, J. *Přehled nejlepších výkonů v tělesné výchově vojenské. Vojenská výchova*. 1927, roč. III, č. 9/10, s. 145–148.
- VAŘEKA, F. *Horolezecký výcvik. Vojenská výchova*. 1934, roč. X, č. 9, s. 132–133.
- VOJTÍŠEK, O. *Tělesná výchova z hlediska vojenského*. In *Almanach sportu a tělesné výchovy na rok 1927*. Expedice Almanachu sportu: Praha, 1927. s. 7–10.
- VOJTÍŠEK, O., PECHÁČEK, F. *Nové směry v tělesné výchově: Cvičební hodiny ve 24 příkladech*. Praha: Ústřední tělovýchovný svaz, 1931. 183 s.
- VORLÍČEK, F. *Ukázka tělesné výchovy. Vojenská výchova*. 1934, roč. X, č. 4, s. 58.
- Výsledek porad o tělesné výchově v republice. Tělocvičný ruch*. 1919, roč. XIII, č. 23, s. 386–387.
- WIEDERMANN, V. *Příručka pro cvičitele plavání*. Praha: ČOS, Praha 1935. 144 s.
- Závody čs. branné moci roku 1928. Věstník sokolský: List Československé obce sokolské*. 1928, roč. XXX, s. 769–770.
- ZBOŘIL, A. *O výkonnosti ve vrhu granátem. Vojenská výchova*. 1935, roč. XI, č. 7, s. 101–103.
- ZBOŘIL, A. *K předpisu Š-II-1, Boj bodákem. Vojenská výchova*. 1935, roč. XI, č. 9, s. 131–135.
- ZBOŘIL, A., DRNEC, J., MATRAS, A. *XI všesokolský slet v Praze 1948: Sokolská brannost: Zvláštní vystoupení mužů*. 1. vyd. Praha: ČOS, 1948. 37 s.
- ŽIVNÝ, M. *Květy sokolských vzpomínek z pohnutých dob*. Kroměříž: Sokolská župa Hanácká, 1931. 89 s.

PERIODIKA

Almanach čs. branné moci a četnictva. Se svolením MNO zpracoval R. Kalhous, F. Valenta a K. Doležal. Roč. 1 (1921) – 7 (1929). Praha: Alois Hynek, 1921–1929. Od roku 1923 změna názvu na *Almanach branné moci a četnictva*.

Bratrství. Roč. 1 (1919) – 9 (1926). Praha: M. Maixner, J. Merla, F. Borový, 1919–1926. První list čs. armády. Do roku 1924 vydával J. Merla. Od č. 28 změna názvu *List československého vojska*. Od roku 1927 změna názvu *Naše vojsko*.

- Důstojnické listy*. Roč. 1 (1921) – 19 (1939). Praha: SČD, 1921–1939.
- Hlas Národní obrany*. Roč. 1 (1919) – 20 (1938). Praha: Ústřední svaz čs. rotmistrů z povolání, 1919–1938.
- Národní střelec: orgán Československého Národního Svazu Střeleckého: list pro šíření zájmu o předvojenskou výchovu a sport střelecký*. Roč. 1/2 (1925–1927) – 7 (1932). Praha: Československý národní svaz střelecký, 1925–1932.
- Sborník rotmistrů čs. armády*. Roč. 1 (1924) – 4 (1929). Praha: Emanuel Svoboda, 1924–1929.
- Sokol: časopis zájmům tělocvičným věnovaný*. Roč. 44 (1918) – 64 (1938). Praha: M. Tyrš, 1918–1938. V roce 1920 změna názvu na *Sokol: časopis pro tělesnou a mravní výchovu*.
- Tělocvičný ruch: orgán Svazu dělnických tělocvičných jednot československých*. Roč. 12 (1918) – 32 (1938). Praha: SDTJ, 1918–1938.
- Tělocvik*. Roč. 1 (1921/1922) – (18 (1938). Praha: F. Erben, 1921–1938.
- Věstník „Sokola“ Praha I*. Roč. 1 (1923) – 12 (1934). Praha: Tělocvičná jednotka Sokol (Praha I.), 1923–1934.
- Věstník pluků Stráže svobody: I–II. 1936–1937*. Praha: Sdružení bratří pluků Stráže svobody, sokolských praporů a setnin z let 1918–1919, 1936–1937. 123 s.
- Věstník sokolský: list Svazu československého Sokolstva*. Roč. 20 (1918) – 40 (1938). Praha: Svaz československého sokolstva, 1918–1938. Od roku 1935 změna názvu na *Sokolský věstník: list Československé obce sokolské*.
- Vojenská výchova*. Roč. 1 (1925) – 15 (1938/1939). Praha: Výchovný odbor MNO, 1925–1939. Od roku 1925 vydává Výchovný odbor MNO, od roku 1927 5. odd. Hl. št. MNO v nakladatelství F. Borového, od čísla 9, ročníku 1933 v nakladatelství O. Vaňka.
- Vojenské rozhledy*. Roč. 1 (1920) – 20 (1939). Praha: VÚV, 1920–1939.
- Vojensko-historický sborník*. Roč. 1 (1932) – 7 (1938). Praha: Péči historické skupiny Hlavního štábu vydává Památník osvobození, 1932–1938.

LITERATURA

ODBORNÁ HISTORICKÁ, POPULÁRNĚ-VĚDECKÁ LITERATURA

- BALABÁN, M., RAŠEK, A., aj. Systém komplexního řízení bezpečnosti České republiky. In POTŮČEK, M., aj. *Putování českou budoucností*. Praha: CESES FSV UK, 2003. s. 69–86.
- BEDNÁŘ, V. 75 let Vojenské akademie v Hranicích. *Vojenský profesionál*. 1996, č. 1, s. 25–26.
- BENEŠ, Z., PETRÁŇ, J. *České dějiny I*. Dotisk 2. vyd. Úvaly: ALBRA, 2002. 240 s. ISBN 80–208–0437–4.
- BERÁNEK, J. Český antimilitarismus před první světovou válkou. *Historie a vojenství*. 1965, č. 1, s. 81–113.
- BERÁNEK, J. Oportunistické stanovisko vedení Československé sociální demokracie v otázce militarismu před první světovou válkou. *Historie a vojenství*. 1954, č. 2, s. 108–131.
- BERANOVÁ, J., WAIC, M. *Kulturně výchovná a vzdělávací činnost českých tělovýchovných organizací*. Praha: [s.n.], 1998. 221 s. Vydáno s podporou Grantové agentury ČR – grant č. 404/96/0400. ISBN 80–7036–063–1.
- BOROVAN, V. *Po zavátých stopách: Historie Svazu letců ČR*. 1. vyd. Praha: MO ČR-AVIS v redakci IMPULS, 1998. 179 s. ISBN 80–86049–49–3.
- BOSÁK, E., aj. *Stručný přehled vývoje sportovních odvětví v Československu: II. díl – Umístění čs. sportovců v mezinárodních soutěžích a přehled rekordů*. Praha: Olympia, 1970. 241 s.
- BOSÁK, E., aj. *Stručný přehled vývoje sportovních odvětví v Československu: III. díl – Přehled základní sportovní literatury*. Praha: Olympia, 1973. 115 s.
- BOSÁK, E., aj. *Stručný přehled vývoje sportovních odvětví v Československu*. Praha: Olympia, 1969. 351 s.
- BOUZEK, J., ONDŘEJOVÁ, I. *Periklovo Řecko*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1989. 265 s. ISBN 80–204–0083–4.
- BŘACH, R. Finanční a další náležitosti francouzských důstojníků sloužících v čs. armádě v letech 1919–1925. *Historie a vojenství*. 1998, č. 2, s. 65–81.
- BŘACH, R. *Generál Maurice Pellé: První náčelník Hlavního štábu čs. branné moci*. Praha: MO-AVIS, 2007. 229 s. ISBN 978–80–7278–380–9.
- BŘACH, R. Generál Pellé a československo-polský spor o Těšínsko. *Historie a vojenství*. 2005, roč. LIV, č. 3, s. 33–42.
- BŘACH, R. První kroky francouzské vojenské mise v Československu (únor – květen 1919). *Historie a vojenství*. 1997, č. 4, s. 3–32.

- BŘACH, R. Příjezd francouzské vojenské mise do Prahy v únoru 1919. *Historie a vojenství*. 1997, č. 2, s. 26–48.
- BŘACHOVÁ, V. Francouzská vojenská mise v Československu. *Historie a vojenství*. 1967, č. 6, s. 883–910.
- BUČKA, P. Účast armádních sportovců na OH v období 1. Československé republiky. *Vojenský profesionál*. 2001, č. 7–9, s. 102–106.
- BUČKA, P. Vojenská tělocvičná škola: 80letá tradice přípravy tělovýchovných důstojníků. *Vojenský profesionál*. 2001, č. 1–3, s. 117–121.
- BUČKA, P. Vývoj koncepcie vzdelávania telovýchovných dôstojníkov. *Telesná Výchova a šport*. 1998, roč. 8, č. 1, s. 19–21.
- CLAUSEWITZ, Carl von. *O válce: Dílo z pozůstalosti generála Carl von Clausewitze*. Přel. Sekal, Z. 2. vyd. Brno: Bonus A, 1996. 749 s. ISBN 80–85914–27–1.
- ČAPLOVIČ, M. *Branné organizácie v Československu 1918–1939 (so zreteľom na Slovensku)*. 1. vyd. Bratislava: MOSR, 2001. 202 s. ISBN 80–88842–51–4.
- ČAPLOVIČ, M. Náčrt miesta a úlohy branných organizácií v brannom systéme Československa v rokoch 1929–1938. *Vojenská história*. 1998, roč. 2, č. 4, s. 3–29.
- ČAPLOVIČ, M. Náčrt vzniku a činnosti branných organizácií v Československu v rokoch 1918–1928. *Vojenská história*. 1998, roč. 2, č. 2, s. 14–38.
- ČELIKOVSKÝ, S., aj. *Antropomotorika pro studující tělesnou výchovu*. Sv. 1. Praha: SPN, 1979. Hodnoty tělesných cvičení ve vývoji lidské společnosti, s. 55–68.
- ENGELS, B. Jezdectvo. *Historie a vojenství*. 1954, č. 2, s. 5–33.
- FIALA, J. Mobilizace československé armády na podzim 1921. *Historie a vojenství*. 1993, č. 2, s. 37–67.
- FIC, V. M. *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914–1918, 1. díl: Vznik československých legií v Rusku 1914–1918, ruská otázka a boj za svobodný stát*. Praha: Academia, 2006. 344 s. ISBN 80–200–1405–5.
- FIC, V. M. *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914–1918, 2. díl: Bolševici a československé legie, počátek jejich ozbrojeného konfliktu, březen – květen 1918*. Brno: Stilus, 2007. 494 s. ISBN 978–80–87122–00–6.
- FIDLER, J. *Na čele armády: Náčelníci Hlavního štábu 1919–1939*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 2005. 132 s. ISBN 80–206–0756–0.
- FIDLER, J. První náčelník Hlavního štábu československé branné moci, général de division Maurice-César-Joseph Pellé. *Historie a vojenství*. 1999, č. 1, s. 179–189.
- FIDLER, J. Tradice velitelství a jednotek Armády České republiky. *Vojenský profesionál*. 1994, č. 12, s. 34.
- FIDLER, J. Význam francouzské vojenské mise pro výstavbu československé branné moci. *Vojenské rozhledy*. 1999, č. 2.
- FIDLER, J. *Zborov 1917: Malý encyklopedický slovník*. 1. vyd. Brno: JOTA, 2003. 286 s. ISBN 80–7217–209–3.
- FIKAR, A. *Stručné dějiny sokolstva 1912–1941*. 1. vyd. Praha: ČOS, 1948. 133 s.
- FIRSOFF, V. A. *Ski track on the battlefield*. London: [s.n.], 1943. 158 s.
- GALANDAUER, J. *Vznik Československé republiky: Programy, projekty, perspektivy*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1988. 344 s.
- GLASSNER, J. J. *Mezopotámie: 34. stol. př. n. l. až 539 př. n. l.* Přel. Prosecký, J. 1. vyd. Praha: NLN, 2004. 309 s. Z francouzského originálu *La Mésopotamie* vydaného v edici *Guide Belles Lettres des civilisations* v roce 2002 nakladatelstvím Les Belles Lettres (Paris). ISBN 80–7106–664–8.
- HANZOVÁ, M. *Dějiny školní tělesné výchovy v českých zemích v letech 1848 až 1918*. Praha, 1992. 116 s. Disertační práce na Fakultě tělovýchovy a sportu Univerzity Karlovy v Praze.
- HOLEČEK, J. *O nový typ československého vojáka*. 2. vyd. Praha: Dělnické nakladatelství, 1947. 102 s.
- HORA-HOŘEJŠ, P. *Toulky českou minulostí, 8. díl: Slavné příběhy a osobnosti druhé poloviny 19. století*. 1. vyd. Praha: Via Facti, 2000. 222 s. ISBN 80–238–5709–2.
- HROCH, M. *Dějiny novověku*. Dotisk 4. vyd. Úvaly: ALBRA, 2002. 168 s. ISBN 80–86287–14–9.
- HRUBÍŠEK, I. *Kola, armády, války*. 1. vyd. Plzeň: Jiří Říha-Cykloknihy, 2003. 223 s. ISBN 80–902661–8–5.
- KALINA, A. S. *Čtvrt století českého sportu: Přehled vývoje a úspěchů všech odvětví sportu*. Praha: Lehkoatletický odbor sportovního klubu Slavia Praha, 1940. 254 s.
- KAMENAROVIČ, I. P. *Klasická Čína*. Přel. Hánová, A. Praha: NLN, 2001. 281 s. Přeloženo z francouzského originálu *La Chine Classique* vydaného v nakladatelství Société d'édition Les Belles Lettres v Paříži, 1999. ISBN 80–7106–397–5.

- KÁRNÍK, Z. *České země v éře první republiky (1918–1938): Díl druhý Československo a České země v krizi a ohrožení. (1930–1935)*. 1. vyd. Praha: Libri, 2003. 577 s. ISBN 80–7277–031–4.
- KÁRNÍK, Z. *České země v éře první republiky (1918–1938): Díl první Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929)*. 2. opravené vyd. Praha: Libri, 2003. 571 s. ISBN 80–7277–195–7.
- KÁRNÍK, Z. *České země v éře první republiky (1918–1938): Díl třetí O přežití a o život (1936–1938)*. 1. vyd. Praha: Libri, 2003. 803 s. ISBN 80–7277–119–1.
- KAŠPAR, J. *Výcvik v čs. armádě v letech první republiky I–IV. Vojenský profesionál, 1996–1997, č. 10, 11, 12 (1996), 1, 2, 3, (1997), s. 6–8, 5–7, 8–10, 26–29, 34–37, 24–36.*
- KAŠPAR, J. *Zásady velení v čs. armádě ve dvacátých a třicátých letech. Vojenský profesionál. 1995, č. 6, s. 26–27.*
- KEEGEN, J. *Historie válečnictví*. Přel. Křížek, L. 1. vyd. Praha-Plzeň: Pavel Dobrovský-BETA a Jiří Ševčík, 2004. 364 s. Přeloženo z anglického originálu *A History of Warfare*, vydaného nakladatelstvím Pimlico v Londýně v roce 1994. ISBN 80–7306–116–3.
- KLIMEK, A. *Boj o hrad: I. díl: Hrad a pětka (1918–1926)*. 1. vyd. Praha: Panevropa, 1996. 432 s. ISBN 80–85846–06–3.
- KLIMEK, A. *Boj o hrad: II. díl: Kdo po Masarykovi? (1926–1935)*. 1. vyd. Praha: Panevropa, 1998. 591 s. ISBN 80–86130–02–9.
- KLIMEK, A. *Říjen 1918: Vznik Československa*. 1. vyd. Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček-Paseka, 1998. 279 s. ISBN 80–7185–175–2.
- KLIMEK, A. *Velké dějiny zemí Koruny české XIV. (1918–1929)*. 1. vyd. Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček-Paseka, 2000. 822 s. ISBN 80–7185–328.
- KLIMEK, A. *Velké dějiny zemí Koruny české XIV. (1929–1938)*. 1. vyd. Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček-Paseka, 2002. 767 s. ISBN 80–7185–425–5.
- KLIMEK, A., KUBŮ, E. *Československá zahraniční politika 1918–1938: Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1995. 115 s. ISBN 80–85241–88–9.
- KLÍPA, B. *Československé legie v Itálii. Historie a vojenství. 1993, č. 1, s. 17–97.*
- KLÍPA, B. *Italská vojenská mise v Československu. Historie a vojenství. 1995, č. 3, s. 26–78.*
- KOČÍŘ, S. *Československé legie v zahraničí I., II. Vojenský profesionál. 1993, č. 3, s. 27–28 (I.), č. 5, s. 31 (II.)*.
- Kolektiv autorů. *Československá armáda 1918–1938*. Praha: FMO v redakci IMPULS, 1991. 107 s.
- Kolektiv autorů. *Vojenské dějiny Československa: II. díl (1526–1918)*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1986. 592 s.
- Kolektiv autorů. *Vojenské dějiny Československa: III. díl (1918–1939)*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1987. 584 s.
- KOLDINSKÁ, M., ŠEDIVÝ, I. *Válka a armáda v českých dějinách: Sociohistorické črty*. Praha: Lidové noviny, 2008. 537 s. Edice Česká historie sv. 19. ISBN 978–80–7106–953–9.
- KOLLÁR, P., aj. *Dejiny vojen a vojenského umenia*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1989. 472 s. ISBN 80–206–0204–6.
- KONEČNÝ, J. *Tělesná výchova a tělovýchovné organizace při budování a upevňování československé buržoazní armády v letech 1918–1923*. Brno, 1965. 317 s. Rigorózní práce na VAAZ Brno.
- KÖSSL, J. *Dějiny československého olympijského hnutí*. Praha: Olympia, 1977. 155 s.
- KÖSSL, J., KRÁTKÝ, F., MAREK, J. *Dějiny tělesné výchovy: II. díl*. 1. vyd. Praha: Olympia, 1986. 263 s.
- KÖSSL, J., ŠTUMBAUER, J., VOREL, M. *Příspěvek k vývoji tělovýchovných zařízení v českých zemích. Acta Universitatis Carolinae Gymnica. 1988, roč. 24, č. 1, s. 85–102.*
- KÖSSL, J., ŠTUMBAUER, J., WAIC, M. *Vybrané kapitoly z dějin tělesné kultury*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1998. 159 s. ISBN 80–7184–608–2.
- KRÁTKÝ, F. *Dějiny tělesné výchovy: I. díl*. 1. vyd. Praha: Olympia, 1974. 258 s.
- KREJČÍ, A. *Edvard Beneš a Sokol*. 1. vyd. Praha: Společnost E. Beneše, 2002. 178 s. ISBN 80–86107–16–7.
- KREJČÍ, A. *T. G. Masaryk a Sokol*. Brno: ČOS, 1947. 117 s.
- KROBATH, J., STEJSKAL, L. *Branná výchova: Participace občanů na přípravě k obraně. In Bezpečnostní politika České republiky – výzvy a problémy: Sborník statí ke konferenci „15 let vývoje bezpečnostní politiky a armády v Československu a České republice“*. Praha: MO-AVIS, 2004. s. 150–165.
- KUDELA, I. *Aksakovská tragédie: Smrt plk. Josefa Švece. Vojenské rozhledy. 2003, č. 3, s. 151–156.*
- KUDELA, I. *Anabáze ruských legií 1918–1920. Vojenské rozhledy. 2004, roč. XIII(XLV), č. 1, s. 154–162.*
- KUDELA, I. *PhDr. Josef Kudela: Personálie. Vojenské rozhledy. 2003, č. 2, s. 189–195.*

- KULHÁNEK, O. *Zlatá kniha lyžování: Z dějin čs. a světového lyžařství*. 1. vyd. Praha: Olympia, 1989. 597 s.
- KUTHAN, P. J. *Česká Družina 1914–1916*. 1. vyd. Hradec Králové: [s.n.], 2002. 80 s.
- KVAČEK, R. *České dějiny II*. 1. vyd. Praha a Úvaly: SPL-Práce ve spolupráci s nakladatelstvím ALBRA, 2002. 244 s. ISBN 80-86287-48-3 (SPL-Práce), 80-86490-19-X (ALBRA).
- LENDEROVÁ, M. Svatba pana generála: Maurice Pellé a Čechy. *Historický obzor*. 1996, č. 11–12, s. 274–275.
- LUKEŠ, M. Organizace LEVENTE: O některých aspektech obcházení vojenských článků Trianonské mírové smlouvy ze strany Maďarska. *Historie a vojenství*. 2007, roč. LVI, č. 1, s. 29–34.
- MAJER, P. *Vojenská akademie, Hranice na Moravě 1920–1990*. Praha: Magnet-Press, s.p., 1991. 117 s.
- MALÍŘ, J., aj. *Politické strany: Vývoj politických stran a hnutí v Českých zemích a Československu 1861–2004. I. díl: Období 1861–1938*. Brno: Doplněk, 2005. 1021 s. ISBN 1081-289-2005.
- MASARYK, T. G. *Ideály humanitní; Problém malého národa; Demokratism v politice*. 2. vyd. Praha: Melantrich, 1990. 127 s. Vybrané spisy T. G. M.; sv. 1. ISBN 80-7023-036-3.
- MEJZLÍK, J. *Činnost Poradního sboru pro tělesnou výchovu při Ministerstvu veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy v letech 1920–1939*. Praha, 1983. 104 s. Diplomová práce na UK FTVS Praha. Vedoucí diplomové práce Doc. Jiří Kössl, CSc.
- MELICHAR, V. *Branná výchova I.: Dějiny vojenství*. 1. vyd. Praha: SPN, 1972. 210 s.
- MĚŘIČKA, V. *Řád M. R. Štefánika "Sokol"*. Hradec Králové: česká mumismatická společnost, 1990. 23 s.
- MINAŘÍK, P. *Československý zahraniční vojenský odboj v letech 1914–1918: Část první – Na frontách světové války*. *Veda-Armáda-Spoločnosť*, 1992, č. 1, s. 99–129.
- MUCHA, V. *Dějiny dělnické tělovýchovy v Československu: Díl I*. 1. vyd. Praha: Státní tělovýchovné nakladatelství, 1955. 371 s.
- MUCHA, V. *Dějiny dělnické tělovýchovy v Československu: Díl II. (1926–1939)*. 1. vyd. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství, 1957. 422 s.
- MUCHA, V. *Dějiny dělnické tělovýchovy v Československu*. 1. vyd. Praha: Olympia, 1975. 232 s. Zkrácená a přepracovaná verze I. a II. dílu stejnojmenné knihy z let 1955 a 1957.
- NOVÁK, I. *Armádní vrcholový sport a jeho úspěchy na letních a zimních olympijských hrách v letech 1896 (resp. 1920) až 2000*. Praha, 2001. 51 s. Závěrečná práce praporního štábního kurzu na Vojenském oboru UK FTVS Praha.
- OBORNÝ, J. Sports and War. *Acta Universitatis Palackianae Olomouensis Gymnica*. 2001, Vol. 31, No. 2, pp. 13–16.
- OLIVA, P. *Zrození evropské civilizace*. 2. dopl. vyd. Praha: Arista a Epocha, 2003. 159 s. ISBN 80-86410-37-4.
- OLIVOVÁ, V. *Dějiny první republiky*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2000. 355 s. ISBN 80-7184-791-7.
- OLIVOVÁ, V. *Lidé a hry: Historická geneze sportu*. 1. vyd. Praha: Olympia, 1979. 604 s.
- OLIVOVÁ, V. *Odvěké kouzlo sportu*. 1. vyd. Praha: Olympia, 1989. 285 s.
- PERÚTKA, J. *Dejiny vojenstva a brannej výchovy*. Bratislava: [s.n.], 1975. 187 s.
- PICHLÍK, K., KLÍPA, B., ZABLOUDILOVÁ, J. *Českoslovenští legionáři (1914–1920)*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1996. 282 s. ISBN 80-204-0580-1.
- PLATÓN. *Ústava*. Přel. Novotný, F. 3. opravené vyd. Praha: Oikoymenh, 2001. 358 s. Přeloženo z řeckého originálu s použitím překladu Emanuela Peroutky. ISBN 80-7298-024-6.
- PLATÓN. *Zákony*. Přel. Novotný, F. 2. vyd. Praha: Oikoymenh, 1997. 383 s. Přeloženo z řeckého originálu v roce 1997. ISBN 80-86005-31-3.
- POKORNÁ, A. *Branné organizace v buržoazním Československu*. *Historie a vojenství*. 1979, č. 6, s. 72–88.
- POKORNÁ, A. *České občanské, polovojenské a tělocvičné organizace v letech 1918–1920*. In *Sešity příspěvků k sociálně politické a historické problematice vojenství a armády*. Praha, 1977. č. 5, s. 135–160.
- POKORNÁ, A. *Čs. poddůstojnictvo ve 30. letech*. *Vojenský profesionál*. 1992, č. 5, s. 24.
- POKORNÁ, A. *Svaz čs. důstojnictva v letech 1918–1939*. *Historie a vojenství*. 1992, č. 5, s. 16–43.
- POKORNÁ, A. *Svaz poddůstojníků v letech 1920–1929*. *Vojenský profesionál*. 1992, č. 4, s. 33.
- POKORNÁ, A. *Vznik stavovské organizace poddůstojníků*. *Vojenský profesionál*. 1992, č. 3, s. 23–24.
- POKORNÁ, A., HOFMAN, P., STEHLÍK, E. *Československá armáda v letech 1918–1938*. Praha: FMNO v redakci IMPULS, 1991. 107 s. ISBN 80-85469-04-9.

- PRAŽÁK, V. *Vývoj a organizace armádního vrcholového sportu od vzniku čs. armády do roku 1998, s přihlédnutím k některým aspektům a problematice mládežnického sportu*. Praha, 1999. 25 s. Závěrečná práce Akademického kurzu na UK FTVS Praha.
- PROCHÁZKA, K. *Olympijská kronika I., 1894–1994*. Praha: Kapka, 1994. 215 s. ISBN 80–85435–28–4.
- PROCHÁZKA, K. *Olympijská kronika II., 1894–1995*. Praha: Karel Procházka, 1994. 397 s. ISBN 80–85435–28–5.
- PROCHÁZKA, K. *Zimní olympijské hry: Od Chamonix 1924 k Lake Placid 1980*. 1. vyd. Praha: Olympia, 1982. 298 s.
- RAMPULA, O. K přípravě vyšších velitelských kádrů čs. armády na vysoké škole válečné. *Vojenský profesionál*. 1997, č. 4–6, s. 56–57.
- REITMAYER, L. *Vývoj branné výchovy na Českých školách*. 1. vyd. Praha: SPN, 1979. 82 s.
- REITMAYER, L. *Přehled vývoje tělesné výchovy ve světě*. 1. vyd. Praha: [s.n.], 1977. 199 s.
- REITMAYER, L. *Vývoj České a Slovenské brannosti a branné výchovy*. 1. vyd. Praha: SPN, 1977. 262 s.
- REITMAYER, L. *Přehled vývoje tělesné výchovy na území ČSSR*. 1. vyd. Praha: SPN, 1978. 200 s.
- ROBERT, J.-N. *Řím 753. př. n. l. až 476 n. l.* Přel. Matějů, J. Praha: NLN, 2001. 270 s. Z francouzského originálu Rome vydaného v edici Guide Belles Lettres des civilisations v r. 1999 nakladatelstvím Les Belles Lettres (Paris). ISBN 80–7106–398–3.
- ŘEZÁČ, Z. Čs. legie ve Francii. *Vojenský profesionál*. 1993, č. 1, s. 22–24.
- SANDER, R. Branná povinnost v Československu (1918–1938). *Sbírka archivních prací*. 1989, č. 39, s. 255–278.
- SANDER, R. Mobilizace československé armády na podzim 1921. *Historie a vojenství*. 1993, č. 2, s. 37–67.
- SANDER, R. Organizační a dislokační vývoj čs. armády v letech 1918–1939. In *Sborník historických prací 1985*. Praha: Panorama, 1985. s. 3–162.
- SANDER, R. Přehled vývoje československé vojenské správy v letech 1918–1939. *Historie a vojenství*. 1965, č. 3, s. 359–404.
- SANDER, R. Vojensky organizovaná protistátní činnost sudetských Němců v předmnichovském Československu. *Historie a vojenství*. 1993, č. 2, s. 68–90.
- SANDER, R. Všeobecná branná výchova v buržoazně demokratickém Československu. *Historie a vojenství*. 1986, č. 3, s. 43–67.
- SEDLÁŘ, M. Nástin historie Vojenského ústavu vědeckého. *Historie a vojenství*. 1992, č. 2, s. 47–77.
- SLÁDEK, M. *Němci v Čechách: Německá menšina v Českých Zemích a Československu 1848–1846*. 1. vyd. Praha: Pragma, 2002. 205 s. ISBN 80–7205–901–7.
- SLUKA, V. Československá armáda v datech I. (1918–1920). *Historie a vojenství*. 1995, č. 5, s. 98–138.
- SLUKA, V. Československá armáda v datech II. (1921–1934). *Historie a vojenství*. 1995, č. 6, s. 118–165.
- SLUKA, V. Československá armáda v datech III. (1935–1939). *Historie a vojenství*. 1996, č. 1, s. 87–123.
- SOMMER, J. *Malé dějiny sportu*. 1. vyd. Olomouc: Fontána, 2003. 273 s. ISBN 80–7336–116–7.
- STANČÍK, V. *Historie armádní tělovýchovy od vzniku čs. státu do roku 1939*. Praha, 1999. 126 s. Diplomová práce na UK FTVS Praha. Vedoucí diplomové práce Doc. PhDr. Marek Waic, CSc., Mgr. Antonín Konrád.
- STANČÍK, V. Počátky konstituování a parlamentní jednání o otázce zřízení Poradního sboru pro tělesnou výchovu při MVZTV. *Česká kinantropologie*, 2003, roč. VII, č. 2, s. 91–100.
- STANČÍK, V. Příprava projektu a parlamentní jednání o zřízení Tyršova státního tělovýchovného ústavu. Dosud nepublikováno.
- STEJSKAL, L. *Výchova a vzdělávání občanů České republiky k obraně a ochraně a příprava na krizové situace*. Liberec-Praha, 2005. 123 s. Diplomová práce na UK FSV-Institutu sociologických studií, katedře veřejné a sociální politiky. Vedoucí diplomové práce PhDr. Miloš Balabán, PhD.
- STRAKA, K. *Československá armáda, pilíř obrany státu z let 1932–1939*. Praha, MO-AVIS, 2007. 158 s. ISBN 978–80–7278–376–2.
- ŠEDIVÝ, I. *Češi, České země a Velká válka*. 1. vydání, dotisk první. Praha: NLN, 2003. 492 s. Edice Česká historie; sv. 7. ISBN 80–7106–274–X.
- ŠEDIVÝ, I. Legionářská republika: K systému legionářského zákonodárství a sociální péče v meziválečné ČSR. *Historie a vojenství*. 2002, č. 1, s. 158–184.
- ŠEDIVÝ, J. Válka: Rámec pro analýzu. In JEHLIČKA, P., TOMEŠ, J., DANĚK, P. (editoři) *Stát, prostor, politika: Vybrané otázky politické geografie*. Praha: UK, Přírodovědecká fakulta, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, 2000. s. 180–199. ISBN 80–238–5566–2.

- ŠÍN, Z. Historiografie obranné funkce čs. státu v právním řádu v letech 1918–1938. *Sešity příspěvků k sociálně politické a historické problematice vojenství a armády*, 1973, roč. II, č. 6, s. 3–206.
- ŠOLC, J. Miliční systém v programu Čs. strany národně socialistické v letech 1919–1938. *Historie a vojenství*. 1992, č. 6, s. 3–29.
- ŠRÁMEK, P. Dobrovolníci v čs. armádě za mobilizace v září 1938. *Vojenské rozhledy*. 1998, č. 2, s. 158–161.
- ŠRÁMEK, P. Reorganizace československé armády z roku 1933. *Armády, technika, militaria*. 2003, č. 6, s. 38–39.
- ŠTUMBAUER, J. Němečtí sportovci v Československu 1918–1938. I., II. *Studia Kinanthropologica*. 2001, roč. 2, č. 1, s. 21–34 (I.), 2002, roč. 3, č. 1, s. 69–76 (II.).
- ŠTUMBAUER, J. Přehled vývoje německé spolkové tělesné výchovy v Českých zemích a Československu. *Telesná výchova a sport*. 2002, roč. 12, č. 3, s. 23–38.
- ŠTUMBAUER, J., KÖSSL, J. The outline of the history of German Gymnastics Organizations in the Czech lands. *Acta Universitatis Carolinae Kinanthropologica*. 1994, vol. 30, no. 1, pp. 11–19.
- UHLÍŘ, D. Vojenská moc v průběhu napoleonských válek. 5 s.
Dostupné z: <<http://www.cefres.cz/pdf/uhlir.pdf>>
- UHLÍŘ, J. B. X. všesokolský slet roku 1938 a podíl sokolstva na obranu republiky. *Historie a vojenství*. 1997, č. 4, s. 47–70.
- UHLÍŘ, L. Kůň v dějinách vojenství. (I–VI.). *EQUITO*. 1993, č. 1–7, s. 27–28 (1), 29–30 (2), 26–27 (3), 28–30 (4), 28–30 (5), 28–30 (6).
- VÁVRA, V. Francouzská vojenská mise v ČSR 1918–1925 (I). *Historie a vojenství*. 1987, č. 1, s. 29–45.
- VÁVRA, V. Francouzská vojenská mise v ČSR 1918–1925 (II). *Historie a vojenství*. 1987, č. 3, s. 53–69.
- VINCENC, J. *Stručná historie šermu*. Praha: Elka Press, 2000. 87 s. ISBN 80–902745–1–X.
- VODIČKA, S. *Úloha vojenských škol v přípravě důstojníků československé buržoazní armády*. Bratislava, 1981. 168 s. Disertační práce na Vojenské politické akademii Klementa Gottwalda v Bratislavě. Vedoucí disertační práce Doc. PhDr. Václav Čada, DrSc.
- VOKROUHLECKÝ, J. *Komparace československých měnových reforem 1919, 1945 a 1953*. Praha, 2004. 78 s. Bakalářská práce na UK FSV-Institutu ekonomických studií. Vedoucí bakalářské práce Doc. Ing. Karel Půlpoň, CSc.
- VONDRÁŠEK, V. *Příprava vyšších velitelů a štábních důstojníků v čs. armádě v letech 1918–1933*. Brno: Vojenská akademie Brno, 1997. 222 s.
- VONDRÁŠEK, V. *Příprava vyšších velitelů a štábních důstojníků v čs. armádě v letech 1918–1939*. *Vojenská historie*. 2000, roč. 4, č. 1, s. 23–40.
- VONDRÁŠEK, V. *Výchovná práce v Československé armádě po roce 1918*. 1. vyd. Praha: MO ČR v redakci IM-PULS, Magnet-Press, 1993. 187 s. ISBN 80–85469–34–0.
- WAIC, M. *Československá školní tělesná výchova v období hospodářské krize 1929–1934*. *Teorie a praxe tělesné výchovy a sportu*. 1989, roč. 37, č. 1, s. 38–45.
- WAIC, M. *Česká tělovýchova v prvním desetiletí Československé republiky 1918–1928*. Praha, 1995. 179 s. Habilitační práce na UK FTVS Praha.
- WAIC, M. *Československá obec sokolská v období velké hospodářské krize 1929–1934*. *Acta Universitatis Carolinae Gymnica*. 1990, roč. 26, č. 2, s. 95–111.
- WAIC, M. *Československé lyžování v kontextu vnitro i zahraničně politických vztahů 1918–1938*. In HOŠEK, V., JANSÁ, P. *Sport a kvalita života*. Praha: Fakulta tělesné výchovy a sportu Univerzity Karlovy, 2002. s. 97–102. ISBN 80–86317–21–8.
- WAIC, M. *Češi a Němci ve světě tělovýchovy a sportu*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2004. 588 s. ISBN 80–246–0768–9.
- WAIC, M. *Katolická tělovýchova v českých zemích a Československu do druhé světové války*. *Česká kinanthropologie*. 1998, roč. 2, č. 1, s. 73–81.
- WAIC, M. *Organizační struktura a materiální podmínky československého sportu v období velké hospodářské krize 1929–1934*. *Acta Universitatis Carolinae Gymnica*. 1988, roč. 24, č. 1, s. 47–60.
- WAIC, M. *Péče státních orgánů o tělesnou kulturu v období velké hospodářské krize 1929–1934*. *Acta Universitatis Carolinae Gymnica*. 1988, vol. 24, no. 2, s. 5–14.
- WAIC, M. *School physical education in Czechoslovakia in the years 1918–1928*. *Acta Universitatis Carolinae Kinanthropologica*. 1995, vol. 31, no. 2, pp. 5–17.
- WAIC, M. *The state care of physical education and sport in Czechoslovakia during the years 1918–1928*. *Acta Universitatis Carolinae Kinanthropologica*. 1995, vol. 31, no. 1, s. 57–71.
- WAIC, M., aj. *Sokol v čs. společnosti 1862–1938*. 1. vyd. Praha: [s.n.], 1996. 209 s.

WAIC, M., KRÜGER, M. Podíl turnéřského a sokolského hnutí na vytváření národního společenství a rozvoji evropského sportovního a olympijského hnutí. In TILINGER, P., RYCHETSKÝ, A., PERIČ, T. *Sborník referátů národní konference. II.* 1. vyd. Praha: UK FTVS, 2001. s. 255–258. ISBN 80–86317–12–9.

ZABLOUDILOVÁ, J. Přehled tisku Čechů a Slováků v Rusku 1914–1920: Periodika a neperiodické tiskoviny českých a slovenských krajanů, zajatců a legionářů. *Historie a vojenství.* 1995, č. 4, s. 102–141.

ZATLOUKAL, J. *Památník československé tělesné výchovy a sportu.* 1. vyd. Bratislava: Josef Zatloukal, 1947. 291 s.

POMOCNÁ LITERATURA

HEURISTICKÉ A FAKTOGRAFICKÉ POMŮCKY

BERANOVÁ, J. Olympijské sbírky v Tyršově muzeu tělesné výchovy a sportu. In TILINGER, P., RYCHETSKÝ, A., PERIČ, T. *Sborník referátů národní konference II.* 2. vyd. Praha: UK FTVS, 2001. s. 225–226. ISBN 80–86317–12–9.

Bibliografie českých/československých dějin 1918–1919: Výběr knih, sborníků a článků vydaných v letech 1996–1999 a doplňky za roky 1990–1995. Sest. Věra Břeňová a Slavěna Rohlíková ve spolupráci s Oldřichem Tůmou. 1. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1999. 2 sv. (395, 162 s.). ISBN 80–85270–99–4.

Bibliografie českých/československých dějin 1918–2004: Výběr knih, sborníků a článků vydaných v letech 2000–2004 a doplňky za roky 1996–1999 / Sest. Věra Břeňová, Slavěna Rohlíková. – Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2005. 3 sv. (sv. 1., soupis I–III. iv, 414 s. + 1 CD-ROM, sv. 2, soupis IV–V. 466 s., sv. 3. Rejstříky. 426 s.). ISBN 80–7285–005–9.

BOHÁČKOVÁ, E., KRÁLOVÁ, B., SLUKA, V. *Průvodce po fondech Vojenského historického archívu: 18. století – 1939.* Praha: Vojenský historický ústav, [199-?]. 945 s., 153 s. rejstřík.

FIDLER, J., FRANKENBERGER, O., aj. *Kdo byl kdo: Slavní vojevůdci.* 1. vyd. Praha: Libri, 1997. 333 s. ISBN 80–85983–19–2.

FIDLER, J., SLUKA, V. *Encyklopedie branné moci Republiky československé 1920–1938.* 1. vyd. Praha: Libri, 2006. 767 s. ISBN 80–7277–256–2.

HALA, K. *Přehled tělovýchovných článků: Uveřejněných ve "Věstníku MVZTV" v letech 1919–1935 (r. I. – XVII.).* Praha: [s.n.], 1936. 8 s.

CHURANĚ, M., aj. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století I., II. díl.* Dotisk 2. vyd. Praha: Libri, 1998. 467 s. (I. díl), 482 s. (II. díl) ISBN 80–85983–44–3 (I. díl), ISBN 80–85983–64–8 (II. díl).

JEŽEK, P. *Česká tělovýchovná a sportovní literatura 1919–1945: Bibliografický a encyklopedický přehled spisů, hudebnin a autorů či skladatelů, Výroční zprávy, edice, rejstřík.* 1. vyd. Praha: Fakulta tělesné výchovy a sportu Univerzity Karlovy, 2002. 3 sv. (454, 455–965, 967–1460 s.). ISBN 80–86317–26–9.

KOLÁŘ, F., aj. *Politická elita meziválečného Československa: Kdo byl kdo 1918–1938.* 1. vyd. Praha: Pražská edice, k. s., 1998. 302 s. ISBN 80–901509–8–5.

KOLÁŘ, F., aj. *Kdo byl kdo: Naši Olympionici.* 1. vyd. Praha: Libri, 1999. 424 s. ISBN 80–85983–77–X.

Kolektiv autorů. *Encyklopedie tělesné kultury: A-O.* 1. vyd. Praha: Olympia v koedici se Športem, slovenským tělovýchovným vydavatelstvím Bratislava, 1988. 462 s.

Kolektiv autorů. *Encyklopedie tělesné kultury: P-Ž.* 1. vyd. Praha: Olympia v koedici se Športem, slovenským tělovýchovným vydavatelstvím Bratislava, 1988. 382 s. ISBN 80–7096–046–9.

Kolektiv autorů. *Filosofický slovník.* 2. opravení a rozšířené vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. 463 s. ISBN 80–7182–064–4.

Kolektiv autorů. *Sborník dokumentů k vnitřnímu vývoji v Českých zemích za 1. světové války 1914–1918: Svazek II. – rok 1915.* 1. vyd. Praha: SÚA, 1994. 201 s. ISBN 80–85475–10–3.

Kolektiv autorů. *Kdo byl kdo v našich dějinách do roku 1918.* 4. vyd. Praha: Libri, 2000. 572 s. ISBN 80–85983–94–X.

LUGS, J. *Vojenská bibliografie Československá: Svazek I.* 1934. Praha: Vědecký ústav vojenský, 1935. 116 s.

LUGS, J. *Vojenská bibliografie Československá: Svazek II.* 1935. Praha: Vědecký ústav vojenský, 1936. 160 s.

LUGS, J. *Vojenská bibliografie Československá: Svazek III.* Praha: Vědecký ústav vojenský, 1937. 131 s.

PÁVEK, F., aj. *Encyklopedie tělesné kultury: I. díl (A-O).* 1. vyd. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství, 1963. 605 s.

- PÁVEK, F., aj. *Encyklopedie tělesné kultury: II. díl (P-Ž)*. 1. vyd. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství, 1964. 581 s.
- REJZEK, J. *Český Etymologický slovník*. 1. vyd. Praha: Leda, 2001. 752 s. ISBN 80–85927–85–3.
- SLUKA, V. *Hlavní štáb: Oddělení branné výchovy: Rejstřík fondu*. Praha: VHA, 1981. 184 s.
- ŠEDIVÝ, I. *Česká historiografie vojenství 1989–2002. Témata, metody, osobnosti, problémy, kontexty*. *Český časopis historický*. 2002, č. 4, s. 868–901.
- ŠEDIVÝ, I. *Czech Military Historiography 1989–2002. Themes, Methods, People, Problems, Contexts*. *Historie a vojenství = History and Warfare*. 2002, Special Issue, s. 199–246.
- ŠEDIVÝ, I. *Věda a válka v kontextu soudobého českého bádání o Velké válce*. In *Práce z dějin vědy*. Sv. 3. Praha: Výzkumné centrum pro dějiny vědy, 2002. s. 13–18.
- TITL, Z., aj. *Organizace Ministerstva Národní Obrany a personálie v letech 1918–1939*. Praha: Historický ústav Čs. armády, 1992. 2 sv. (1–117, 118–173 s.).
- TOMEŠ, J., aj. *Český biografický slovník XX. století: I. díl (A–J)*. Praha: Paseka, 1999. 634 s. ISBN 80–7185–245–7.
- TOMEŠ, J., aj. *Český biografický slovník XX. století: II. díl (K–P)*. Praha: Paseka, 1999. 649 s. ISBN 80–7185–246–5.
- TOMEŠ, J., aj. *Český biografický slovník XX. století: III. díl (Q–Ž)*. Praha: Paseka, 1999. 587 s. ISBN 80–7185–247–3.
- VESELÝ, Z. *Smlouvy, pakty, dohody: Slovník mezinárodněpolitických a diplomatických aktů*. 2., rozšířené vyd. Praha: Epoque, 2006. 285 s. ISBN 80–86328–95–3.
- WAIC, M. *Německé tělovýchovné organizace v českých zemích a Československu – stav bádání a základní přehled*. *Telesná Výchova a sport*. 1997, roč. 7, č. 2, s. 33–34.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

Databáze multimédií, informací a zdrojů informací:

- Archivní fondy v České republice (databáze)* [online]. ©2005 – Ministerstvo vnitra, [cit. 2007–07–21]. Dostupné z: <<http://www.mvcr.cz/vozidla/peva/>>.
- Bibliografická databáze Historického ústavu AV ČR* [online]. ©Bibliografické pracoviště knihovny Historického ústavu AV ČR, 23. 4. 2007, [cit. 2007–07–21]. Dostupné z: <<http://biblio.hiu.cas.cz/>>.
- Encyclopaedia Britannica* [online]. ©2007 Encyclopaedia Britannica, Inc., [cit. 2007–07–21]. Dostupné z: <<http://www.britannica.com/>>.
- HUBIČKA, J. *Digitální archiv atelieru Šechtl a Voseček – Digitální archiv* [online]. ©2007, 9. 7. 2007 [cit. 2007–07–21]. Dostupné z: <<http://sechtl-vosecek.ucw.cz/cml/dir/index.html>>.
- Nakladatelství Libri – internetové vědomostní databáze* [online]. ©Libri 2001–2007, [cit. 2007–07–21]. Dostupné z: <<http://www.libri.cz/databaze.php>>.
- Památník čs. legií* [online]. © Čestná vzpomínka 2005, [cit. 2007–07–21]. Dostupné z: <<http://www.pamatnik.valka.cz/novy/cz/informace.php>>.
- Senát parlamentu České republiky* [online]. ©2007, [cit. 2007–07–21]. Dostupné z: <<http://www.senat.cz/zajimavosti>>.
- Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna: Národní shromáždění československé* [online]. ©2003, [cit. 2003–10–27]. Dostupné z: <<http://www.psp.cz/eknih>>.
- TinWeb www.ftvs.cuni.cz* [online]. ©Aleš Horák, Ivo Hučín, Olomouc, 1996–1999, [cit. 2007–07–21]. Dostupné z: <<http://www.ftvs.cuni.cz/tincgi/kó.exe>>.
- University of Minnesota Libraries. *Kautz Family YMCA Archives: Digital Image Collection* [online]. ©2003, poslední revize 25. 1. 2005 [cit. 2005–05–25]. Dostupné z: <<http://special.lib.umn.edu/ymca/yimages/index.phtml>>.
- Uživatelský portál systému Kramerius*. ©2003–2008 Národní knihovna ČR, [cit. 2005–05–25]. Systém Kramerius představuje specifický typ CMS (Content Management System), jehož primárním účelem je zpřístupnění archivních a cenných dokumentů v souladu s autorským zákonem. Dostupné z: <<http://kramerius.qbizm.cz/>>.
- Wikipedie: Otevřená encyklopedie* [online]. ©2000–2002, 24. 12. 2005 [cit. 2005–10–08]. Dostupné z: <<http://cs.wikipedia.org>>.

Tematické weby:

BARTOŠ, V., MINAŘÍK, P., ŠRÁMEK, P., aj. Československé vojenství – Armáda České republiky a její historie aneb Československá armáda [online]. ©1999–2007 Václav Bartoš, Pavel Minařík, Pavel Šrámek a kol., [cit. 2007–07–21]. Dostupné z: <<http://www.vojenstvi.cz/>>.

NĚMEC, V. Dějepis.com [online]. ©1997–2007, Václav Němec [cit. 2004–03–13].

Dostupné z: <<http://www.dejepis.com>>.

www.valka.cz [online]. ©2007, [cit. 2007–07–21].

Dostupné z: <<http://www.valka.cz/newdesign/v900/index.php>>.

Webové stránky institucí:

Česká archivní společnost [online]. © 2003–2006 Česká archivní společnost, 18. 7. 2007 [cit. 2007–07–21].

Dostupné z: <<http://www.cesarch.cz/default.aspx>>.

Ministerstvo obrany. Internetové stránky Ministerstva obrany AČR [online]. ©2004, [cit. 2006–04–02].

Dostupné z: <<http://www.army.cz>>.

Národní archiv [online]. ©2007, [cit. 2007–07–21]. Dostupné z: <<http://www.nacr.cz/A-onas/kde.aspx>>.

Národní muzeum-Historické muzeum-Oddělení dějin tělesné výchovy a sportu [online]. ©2005–2007 Národní muzeum, [cit. 2007–07–21]. Dostupné z: <<http://www.nm.cz/historicke-muzeum/dejiny-sportu-vice.php>>.

Vojenský historický ústav Praha [online]. ©Vojenský historický ústav 2006, [cit. 2007–07–21].

Dostupné z: <<http://www.vhu.cz/>>.

Vojenský ústřední archiv Praha [online]. © 2007, [cit. 2007–07–21].

Dostupné z: <<http://www.vuapraha.army.cz/>>.

Multimediální nosiče:

Kolektiv autorů. Obrazy z českých dějin 1914–2004: Multimediální učební pomůcka pro učitele dějepisu [DVD-ROM]. Praha, 2007.